

V luku

TODELLISUUDEN ILMIÖIDEN LAINMUKAINEN YHTEYS

1. Dialektinen kehitysteoria

Edellä käyneestä esityksestä näkyy, että marxilaisen filosofian tärkeimpiä piirteitä ei ole vain maailman aineellisuuden, vaan myös sen seikan tunnustaminen, että materia, luonto on ikuisen keskeytymättömän ja lainmukaisen liikunnan, muutoksen ja kehityksen tilassa. Nyt meidän on tarkasteltava kaikkein yleisimpiä kehityslakeja.

Objektiivisen maailman lait ovat liikunnan, kehityksen lakeja. Esineet ja ilmiöt voidaan ymmärtää ja selittää oikein vain sillä ehdolla, että niitä tarkastellaan niiden synnyn ja kehityksen prosessissa. Tiede on todistanut askel askeleelta, todellisuuden alalla toisensa jälkeen koko meitä ympäröivän maailman kehittyvän. 19. vuosisadan loppuun mennessä kehityksen ajatus levisi hyvin laajasti ja tuli yleisesti tunnustetuksi.

Pelkkä kehityksen periaatteen tunnustaminen ei kuitenkaan ole vielä riittävä. Lisäksi on tärkeätä ymmärtää oikein kehityksen luonne ja lähde, millaisia ovat ne yleiset lait, joiden mukaan kaikenlainen kehitys tapahtuu. Voidaan tunnustaa liikunta, mutta sittenkin pysyä metafysiikkona. Tieteen saavutusten vaikutuksesta, erityisesti 19. vuosisadan jälkipuoliskolta lähtien, alkoi ilmaantua vulgääri-evolutionistisia teorioita, jotka tunnustaessaan kehityksen sanoissa itse asiassa puolustivat ajan uusien tuulahdusten mukaisesti hiukan muunnettua vanhaa metafysiillistä luonnonkäsitystä. Lenin kirjoitti, että sellainen kehityksen ajatuksen tunnustaminen mataloittaa totuutta.¹

¹ Кс. В. И. Ленин, Философские тетради, стр. 239.

Ja todellakin on eri asia, ymmärretäänkö kehityksellä vain sellaista prosessia, joka tuo olemassa olevaan ainoastaan joitakin pieniä, osittaisia, pelkästään määrällisiä muutoksia, vai ymmärretäänkö sillä monimutkaista prosessia, jossa olemassa oleva kokee paitsi määrällisiä myös syvällekäyviä laadullisia muutoksia ja jolloin aikansa eläneet muodot vähitellen vanhentuvat ja katoavat jättäen paikkansa uusille, korkeammille ja täydellisemmille muodoille. Selvää on, että nämä ovat kaksi suoraan vastakkaista kehitysteoriaa.

Edellinen teoria on metafyyssillinen, sillä sen kannalta katsoen ei liikunta, kehitys johda vanhan tuhoutumiseen, kuoleentumiseen ja uuden syntyyn. Se kieltää ilmöiden ja olioiden sisäiset ristiriidat, vastakohtien taistelun kehityksen lähteenä. Se käsittää kehityksen vain tasaisena, vähittäin tapahtuvana määrällisenä prosessina ja kieltää tietyssä kehitysvaiheessa esiintyvät laadulliset harppaukset.

Jälkimmäinen on dialektinen teoria, joka on ainoa tieteellinen, koska se objektiivisesti olevaa todellisuutta vastaavasti ymmärtää kehityksen vanhan vaihtumisena uuteen, vanhan kuoleentumisena ja uuden syntynä, tuo esiin muuttuvien esineiden sisäiset ristiriidat ja näkee näiden ristiriitojen kehittymisessä ja ratkaisemisessa kehityksen pääasiallisen liikkeellepanevan voiman.

Kirjoitusluonnoksessaan „Dialektiikasta” Lenin esittää näiden kahden teorian, kahden kehitysteorian selkeän ja syvällisen vertailun. Lenin kirjoittaa: „Kaksi pääasiallista... käsitystä kehityksestä (evoluutiosta) ovat: kehitys vähentymisenä ja lisääntymisenä, toistumisena, ja kehitys vastakohtien ykseytenä (yhtenäisen kahtiajakautumisena toisensa poissulkeviksi vastakohtiksi ja niiden keskinäissuhteena). Kun liikunta käsitetään ensiksi mainitulla tavalla, jää varjoon *itse* liikunta, sen *liikkeellepaneva* voima, sen alkulähde, sen motiivi (tahi tämä alkulähde käsitetään *ulkopuoliseksi* — jumalaksi, subjektiiviseksi etc.). Toinen käsitystapa suuntaa perushuomion nimenomaan '*itse*'-liikunnan *alkulähteen* tiedostamiseen. Edellinen käsitystapa on kuollut, kalpea, kuiva. Jälkimmäinen on elämänmukainen. *Vain* jälkimmäinen antaa avaimen... 'hyppäyksien', 'asteittaisuuden keskeytymisen', 'vastakohtaksi muuttumisen', vanhan tuhoutumisen ja uuden syntymisen ymmärtämi-

seen.”¹ Leninin lausunnoissa on osoitettu syvälleikäypä, periaatteellinen ero toisaalta kehityksen metafyyssillisten, vulgäärievolutionististen käsitysten ja toisaalta marxilaisen dialektisen kehitysteorian välillä. Dialektiikalla, joka näyttää kehityksen vanhan lainmukaisena vaihtumisena uuteen, on suuri vallan-
kouksellinen merkitys.

Näiden kahden kehitysteorian välisen periaatteellisen eron näkeminen on hyvin tärkeätä tieteelliselle maailmankäsitykselle ja käytännölliselle toiminnalle. Metafyyssillinen käsitys kehityksestä ei pysty antamaan oikeaa suuntaa tieteelle ja sitä vastaavalle tiedostukselle. Jos kehitys olisi vain liikuntaa ilman vanhan vaihtumista uuteen, ilman sisäisiä ristiriitoja ja siirtymistä tilasta toiseen, olisi mahdotonta selittää kehittyvän maailman erittäin rikasta, monisäikeisyydellään ja värikkyydellään hämmästyttävää muotojen suurta erilaisuutta. Olisi mahdotonta ratkaista oikein kysymyksiä siitä, miten joistakin materian hiukkaista syntyy uusia, kuinka kemiallisten alkuaineiden muuttuminen tapahtuu, kuinka maapallolla on monien miljoonien vuosien aikana epäorgaanisesta materiasta syntynyt orgaaninen materia, elämä, miten sitten kasvi- ja eläinlajit muuttuvat toisiksi, kuinka aistintakyvyttömästä materiasta syntyy aistiva ja ajatuskykyinen materia jne.

Dialektinen kehitysteoria osoittaa oikean tien tiedostukseen ja niin ollen myös varman tien luonnon lakien ja voimien hallitsemiseen. Kun kehitys on uuden syntymisen ja vanhan katoamisen prosessi, niin tieteen tehtävänä on tutkia, miten itse luonto, materia muuttuu liikuntansa kestäessä muodoista toisiksi, alemmista korkeammiksi, yksinkertaisista monimutkaisiksi, luoden ympärillämme olevan objektiivisen maailman koko moninaisuuden. Juuri tällaisen selittämisen tietä tiede on saavuttanut hämmästyttäviä menestyksiä luonnon tutkimisessa. Nykyajan tiede, joka ratkaisee mitä mutkikkaimpia atomifysiikan, kosmogonian, biologian, sosiologian ym. kysymyksiä, antaa yhä uusia todistelta dialektisen kehitysteorian paikkansapitävyydestä.

Marxilainen dialektiikka antaa avaimen objektiivisen maailman kehityksen mutkikkouden ja monitahoisuuden selittämiseen, se näyttää tuon kehityksen sisällön ja muotojen rikkauden. Se

¹ В. И. Ленин, *Философские тетради*, стр. 327, 328.

tutkii yleisimpiä kehityslakeja, vanhan kuoleentumis- ja uuden syntyprosessia, maailman ikuisen uudistumisen prosessia.

Dialektiikan peruslait ovat: määrällisten muutosten laadulliseksi muuttumisen laki, vastakohtien ykseyden ja taistelun laki sekä kieltämisen kieltämisen laki. Kukin näistä laeista kuvastaa jotakin objektiivisen kehityksen oleellista puolta, rajaa, muotoa tai piirrettä.

Määrällisten muutosten laadulliseksi muuttumisen laki selittää, millaisten prosessien vaikutuksesta ja millä tavoin esineet kokevat laadullisia muutoksia; se näyttää, että kehitykseen sisältyy vähäisten määrällisten muutosten asteittaisen, tasaisen karttumisen muodon rinnalla asteittaisuuden keskeytymisen, vanhasta laadullisesta tilasta uuteen tapahtuvan harppauksen muoto. *Vastakohtien ykseyden ja taistelun laki* tuo ilmi kaikenlaisen kehityksen lähteet, sen sisäisen virikkeen, liikkeellepanevan voiman, joka on esineille ominaisten vastakkaisten puolien, voimien ja taipumusten välinen taistelu. *Kieltämisen kieltämisen laki* kuvastaa ja luonnehtii eri kehitysvaiheiden välistä jatkuvuussuhdetta, kehityksen *perussuuntaa*, sen perustendenssiä, joka on *etenevää liikuntaa* yksinkertaisesta monimutkaiseen, alemmasta korkeampaan, tämän liikunnan mutkikasta „spiraalimaista” muotoa.

Mainitut lait ovat vain dialektiikan tärkeimpiä, oleellisimpia peruslakeja, joihin se ei rajoitu. Näiden lakien ohella on olemassa koko joukko kategorioita, yleiskäsitteitä, jollaisia esimerkiksi ovat: *ilmiöiden yleinen yhteys, syy ja seuraus, sisältö ja muoto, sattuma ja välttämättömyys, olemus ja ilmiö* jne.

Dialektiikan lait ja yleiskäsitteet eivät ole keksittyjä, vaan ne on otettu itsestään luonnosta ja yhteiskuntaelämästä, ne heijastavat ihmisten tajunnasta riippumatta olemassaolevia objektiivisia lakeja. Juuri sen vuoksi marxilainen dialektiikka tekee meille mahdolliseksi saada selville ja ymmärtää syvällisemmin olemisen ja tiedostuksen mutkikkaita ja monisäikeisiä kehitysprosesseja.

Marxilaisen dialektiikan vallankumouksellista olemusta eivät hyväksy vanhan puolustajat, riistäjäluokat. Yksi marxilaisuuden vastustajien taistelukeinoista on dialektiikan objektiivisen luonteen kieltäminen. Reformistit, pikkuporvarilliset sosialistit ja monet porvarillisen filosofian erilaisten suuntien edustajat yrit-

tävät todistaa, että dialektiikka on vierasta objektiiviselle todellisuudelle ja että joidenkin sen periaatteiden vaikutus ilmenee parhaassa tapauksessa vain ajattelun alalla. Niinpä ranskalainen porvarillinen filosofi M. Merleau-Ponty hyökkäilee kirjassaan „Dialektiikan kammellukset” dialektista materialismia vastaan siitä, että se näkee „objektissa, elämässä sitä, mitä siellä voi vähiten olla,— dialektiikkaa”. Idealistit asettavat olemisen lait ajattelun lakeja vastaan. Todellisuudessahan dialektiikan lait esiintyvät myös „subjektiivisen dialektiikan”, ts. tiedostuksen ja ajattelun lakeina juuri siitä syystä, että ne ovat objektiivisen olemisen lakeja.

Todella tieteellinen tiedostusmetodi, kuten jo on sanottu, ei ole joidenkin ihmisjärjen kaavailemien mielivaltaisten sääntöjen summa. Vain idealistit käsittävät metodin niin. Tieteellinen metodi vastaa todellisuutta itseään, ja siitä syystä se on oikea objektiivisen maailman ilmiöiden tutkimustapa. Voidakseen oikein, tieteellisesti lähestyä todellisuutta, tutkia ja käytännössä muuttaa sitä, pitää nojata sen omiin lakeihin. Marxilainen dialektiikka antaakin tiedon kaiken todellisuuden, luonnon, yhteiskuntaelämän ja myös ajattelun, yleisimmistä kehityslajeista.

Olisi kuitenkin erheellistä katsoa dialektisen materialismin tarkoittavan sitä, että nämä tai nuo tosiasiat pitäisi mukauttaa dialektisiin lakeihin ja käsitteliin. Se on vulgääriä dialektiikan käsittämistä. Marxilaisuuden klassikot ovat usein huomauttaneet, että dialektiikka ei ole pelkkä valmiiden totuuksien todisteluväline, vaan reaalisten ilmiöiden ja prosessien tutkimusohje, objektiivisen totuuden tiedostusmetodi.

Kuten edellisessä luvussa osoitettiin, jokainen laki käsittää ja ilmaisee yhdenlaatuisten ilmiöiden suuren joukon olemuksen, sisäisen yhteyden, sen oleellisesti yhteisen, mikä luonnehtii koko tätä ilmiöiden joukkoa. Mutta jokaisella erillisellä ilmiöllä on omat erikoisominaisuutensa, ja lain vaikutus taittuu näiden yksityisilmiön erikoisominaisuuksien läpi. Tästä syystä laki saa erikoislaatuisen ilmauksen kussakin eri prosessissa ja kussakin eri ilmiössä.

Kun tämä koskee mitä tieteen lakia tahansa, on se otettava huomioon sitäkin suuremmalla syyllä ollessamme tekemisissä kaikkein yleisimpien kehityslakien kanssa. Dialektiikan lait

vaikuttavat kaikilla aloilla: epäorgaanisessa ja orgaanisessa luonnossa; orgaanisessa luonnossa ne vaikuttavat sekä kasvi-että eläinkunnassa; ne vaikuttavat yhteiskunnassakin jokaisella historian kaudella, ne ovat myös ajattelun lakeja jokaisella tiedostuksen alalla: matematiikassa, fysiikassa, kemiassa, biologiassa, kansantaloustieteessä, estetiikassa jne. Selvää on, että kun dialektiikan lait ovat yhteisiä näin erilaisten ilmiöiden ja prosessien kehitykselle, ne ilmenevät niissä eri tavoin, kunkin erikoisesta luonteesta riippuen.

Tämä on hyvin tärkeätä, jotta ei tehtäisi virheellistä johtopäätöstä, että pelkkä dialektisen kehityksen yleisten lakien tuntemus takaa automaattisesti menestyksen tiedostamisessa ja käytännöllisessä toiminnassa. Vain dialektiikan konkreettinen soveltaminen metodina konkreettisiin ilmiöihin ottaen huomioon niiden omalaatuisuuden, vain konkreettisten tosiasioiden ja kehitysehtojen tunnontarkka tutkiminen takaa tiedostamisen ja käytännön toiminnan menestyksen. Tästä syystä on todellisuuden konkreettisen erittelyn vaatimus marxilaisen dialektiikan tärkeimpiä ja ratkaisevia erikoisuuksia. Juuri sen vuoksi dialektiikan mitä tärkein periaate kuuluu: *abstraktista totuutta ei ole, totuus on aina konkreettinen.*

Dialektiikalle on vierasta kaikenlainen kaavamaisuus, joka ahtaa konkreettisen kehityksen elävän moninaisuuden yhteen tai muutamaaan muotoon. Osoittaessaan kaikenlaisen kehityksen yleisimmät lait marxilainen dialektiikka vaatii selvittämään ja ottamaan huomioon näiden lakien todellisuudessa esiintyvien konkreettisten ilmenemismuotojen ehtymättömän runsauden.

Tämä merkitsee, että dialektisen kehityksen yleisiä lakeja ja periaatteita on tarkasteltava erottamattomassa yhteydessä siihen erikoislaatuiseen ja yksilölliseen, mikä on ominaista jokaiselle ilmiölle ja prosessille. On otettava huomioon dialektiikan lakien todellisuudessa esiintyvien konkreettisten ilmenemismuotojen ääretön runsaus.

Sen vuoksi Lenin määritteli tätä kehitysmuotojen ääretöntä runsautta heijastavan dialektiikan „*eläväksi*, monipuoliseksi (monipuolisuuden laajetessa alituisesti) tiedostamiseksi, joka on loputtoman monivivahteista, loputtonta lähentymistä todellisu-

teen..."¹ Dialektiikan „alituisesti laajeneva monipuolisuus”, „loputon monivivahteisuus” todellisuuteen lähentymisessä onkin juuri kehittyvän materian monisäikeisyyden, sen muotojen ehtymättömän moninaisuuden heijastusta.

Valitettavasti Stalinin kultin vaikutuksesta ei näitä Leninin johtopäätöksiä dialektiikan sisällön ja muodon rikkauksista otettu täydellisesti huomioon. Stalinin esitystä dialektiikasta hänen teoksessaan „Dialektisesta ja historiallisesta materialismista” pidettiin „filosofisen ajattelun korkeimpana saavutuksena” ja siitä tehtiin dogmi. Siitä oli kuitenkin jäänyt kokonaan pois sellainen tärkeä ja yleinen kehityslaki kuin kieltämisen kieltäminen, dialektiikkaa ei esitetty tieto-oppina, vastakohtien ykseyden ja taistelun lakia ei näytetty dialektiikan „ytimenä” eikä lainkaan mainittu dialektisten kategorioiden merkityksestä tiedostamisen tukikohtina jne. Lenin kehitti todella luovasti Marxin ja Engelsin aatteita tällä alalla.

Siirtykäämme yksityiskohtaisempaan dialektiikan sisällön, sen lakien ja kategorioiden valaisemiseen. Tarkastelkaamme ensin sellaisia dialektiikan kategorioita kuin ilmiöiden yleinen yhteys ja keskinäinen riippuvaisuus toisistaan. Näiden kategorioiden esitys on välttämätön dialektiikan peruslakien syvällisempää tarkastelua varten.

2. Ilmiöiden keskinäinen yhteys. Syy ja seuraus

Ensimmäinen seikka, mihin huomio kiintyy liikkuvaa materiaa tarkasteltaessa, on ilmiöiden yleinen keskinäinen yhteys ja keskinäinen riippuvaisuus toisistaan, niiden loputon punoutuminen toisiinsa.

Tieteellisen tutkimuksen kehityskulku on todistanut jokaisen ilmiön kaikkien eri puolien ja erilaisten ilmiöiden keskinäisen riippuvaisuussuhteen ja yhteyden, minkä pohjalla rakentuu yhtenäinen, koko maailman käsittävä liikunnan prosessi. Tiede on osoittanut, että maailma on yhtenäinen kokonaisuus, jossa yksityiset osat, ilmiöt ja prosessit ovat erottamattomasti toisiinsa

¹ В. И. Ленин, *Философские тетради*, стр. 330.

sidottuja. Materian liikunnan erilaiset muodot muuttuvat toisikseen. Elollinen luonto on sidottu elottomaan ja siitä syntynyt. Ihmisten elämä on mahdotonta ilman luonnon kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Ihmisyhteiskunta ei ole luonnon ulkopuolella, vaan on sen erikoinen osa, materian liikunnan erityinen muoto, jossa eivät vallitse ainoastaan yleiset, vaan myös erityiset, vain yhteiskunnalle ominaiset lait. Yhteiskunnallisen elämän eri puolet ovat yhteydessä toisiinsa.

Esineiden välinen yhteys voi olla luonteeltaan erilainen: eräät ilmiöt ovat välittömästi toisiinsa sidottuja, toiset useiden välirenkaiden kautta; mutta aina se on keskinäistä yhteyttä, keskinäistä riippuvaisuutta, keskinäistä vuorovaikutusta. Esineiden keskinäinen yhteys on universaalista, jokainen ilmiö on yhteydessä toiseen. Niinpä Engels kirjoitti: „Koko käsityspiiriimme kuuluva luonto muodostaa yhden järjestelmän, kappaleiden kokonaisuhteyden, ja tässä ymmärrämme kappaleiksi kaikki aineelliset realiteetit tähdestä atomiin...”¹

Materialistinen dialektiikka ei keksi mielivaltaisia keino-tekoisia yhteyksiä, se antaa tieteen tehtäväksi paljastaa yhteydet itse objektiivisesta maailmasta. Esineen tunnetuksitekeminen merkitsee sen yhteyksien ja välillisyyksien tutkimista kaikessa moninaisuudessaan.

Syy-yhteys (kausaliiteetti) on eräs ilmiöiden yleisen lainmu-kaisen yhteyden muoto. Kaikki tieteet pyrkivät ilmiöitä tutkiesaan selvittämään niiden synnyn, kehityksen, muutosten ja häviämisen syyt. Tiedot ilmiöistä ja prosesseista ovat ennen muuta tietoja niiden synnyn ja kehityksen syistä. Muodostaessaan käsitteet „syy” ja „seuraus” ihminen eristää joitain puolia yhtenäisestä objektiivisesta prosessista. „Ymmärtääksemme yksityisiä ilmiöitä meidän on irrotettava ne yleisestä yhteydestä ja tarkasteltava niitä eristettyinä, ja *tällöin* vaihtelevista lii-keistä toinen esiintyy meille syynä ja toinen vaikutuksena...”²

Syy ja seuraus ovat suhteellisia käsitteitä. Ilmiö, joka saa aikaan toisen, on tälle syynä. Syyn vaikutuksen tulos on seuraus. *Syy-yhteys* on sellainen ilmiöiden välinen välttämätön yhteys, jolloin toinen väistämättä synnyttää toisen. Niinpä veden kuu-

¹ F. Engels, *Dialektik der Natur*, S. 508.

² Sama, s. 617.

mentaminen on syynä sen höyrystymiseen, koska joka kerta, kun tapahtuu kuumentaminen, syntyy höyrystymisen prosessi.

Syy ja seurauksen käsitteet ovat kehittyneet yhteiskunnallisen käytännön ja maailman tiedostamisen prosessissa. Esimerkiksi työnteossa ihmiselle selvisi, että hankaus synnyttää lämpöä.

Syy ja seurauksen kategorioilla on suuri merkitys; niissä ajattelu on heijastanut objektiivisen maailman erään tärkeimmän lainmukaisuuden, jonka tietäminen on välttämätöntä ihmisten käytännölliselle toiminnalle. Tietäessään ilmiöiden ja prosessien synnyn syyt ihminen ja ihmisyhteiskunta saavat mahdollisuuden vaikuttaa niihin, aiheuttaa niitä keinotekoisesti, herättää eloon tai, päinvastoin, estää niitä syntyästä.

Voidaksemme poistaa tai ehkäistä hädän tai onnettomuuden (sairauden, kuivuuden, anastussodan jne.) on meidän tiedettävä syyt niiden ilmaantumiseen. Tietämättömyys ilmiöitä synnyttävistä syistä tekee ihmisestä voimattoman ja avuttoman näiden ilmiöiden suhteen. Sensijaan syiden tietäminen avaa ihmisille ja yhteiskunnalle mahdollisuuden toimia asiantuntemuksella.

Syy edeltää ajallisesti seurausta ja saa sen aikaan. Mutta se ei merkitse, että jokainen edeltävä ilmiö olisi syy-yhteydessä sitä seuraaviin. Yö edeltää aamua, mutta se ei ole syynä aamuun. Ei saa sekoittaa syy-yhteyttä ilmiöiden ajalliseen peräkkäisyyteen. Taikauskoinen ihminen on taipuvainen pitämään sotien syinä niiden alkamisen edellä esiintyneitä pyrstötähtiä, auriongonpimennyksiä tai muita niitä edeltäneitä ilmiöitä.

Syy on erotettava aiheesta. Aihe on tapahtuma, joka välittömästi edeltää toista tapahtumaa, kirvoittaa sen ilmaantumaa, mutta ei itse synnytä sitä. Aiheen ja seurauksen välillä on yhteys, mutta se on ulkoinen ja epäoleellinen. Niinpä aiheena matruusien kapinaan panssarilaiva „Potjomkinilla” kesäkuussa 1905 oli se, että heille annettiin pilaantuneesta lihasta ja kaa-lista valmistettua keittoa. Syynä kapinaan oli kansan ja läpeensä mädän tsaristisen järjestelmän välisten ristiriitojen kärjistyminen, vallankumouksellisten mielialojen kasvu armeijassa ja laivastossa. Ala-arvoisen lihan jakaminen matruuseille tuli aiheeksi, sysäykseksi kapinaan, mutta se oli kapinaan yhteydessä vain ulkonaisesti, satunnaisesti. Ellei se olisi sitä laukaissut, niin jokin toinen tapaus olisi sen tehnyt.

Ilmiöiden syy-yhteydellä on universaali, yleinen luonne. Kaikki ilmiöt maailmassa, kaikki muutokset syntyvät syiden vaikutuksesta. Ei ole ilmiötä vailla syytä. Ihminen tiedostaa eriaasteisella tarkkuudella ilmiöiden syy-yhteydet; eräiden ilmiöiden syyt ovat meille toistaiseksi tuntemattomia, mutta silti ne ovat objektiivisesti olemassa. Niinpä lääketiede ei ole vielä paljastanut tarkoin syöpäsairauksien syytä, mutta sekin syy on olemassa ja kerran vielä paljastetaan. Syy-yhteydestä voidaan esittää erilaisia määritelmiä, voidaan olla eri mieltä siitä, onko syy-yhteyden laki muotoiltava matemaattisesti tai muulla tavoin. Mutta tämä ei ole se, mikä erottaa materialismin ja idealismin syy-yhteyden käsittämässä.

Materialismin ja idealismin välillä käydään taistelua syy-yhteydestä siksi, että ne ratkaisevat eri tavoin kysymyksen syy-yhteyttä koskevien tietojemme lähteestä. Materialismi tunnustaa objektiivisen, tahdosta ja tajunnasta riippumattoman ilmiöiden syy-yhteyden ja sen enemmän tai vähemmän luotettavan heijastumisen ihmispäässä. Idealistit joko kieltävät todellisuuden kaikkien ilmiöiden syyperäisyyden, tai eivät johda syy-yhteyttä objektiivisesta maailmasta, vaan tajunnasta, järjestä.

Ajatus maailman kaikkien ilmiöiden syyperäisyydestä ilmaisee syy-yhteyden lakia. Filosofeja, jotka tunnustavat tämän lain objektiivisuuden ja ulottavat sen vaikutuksen kaikkiin ilmiöihin, nimitetään *deterministeiksi* (latinan kielen sanasta *determino* — määrään). Syy-yhteyden kieltäviä filosofeja kutsutaan *indeterministeiksi*. Syy-yhteyden laki edellyttää luonnollista selitystä kaikille ilmiöille. Se sulkee pois mahdollisuuden selittää luonnon ja yhteiskunnan ilmiöitä yliluonnollisiin, tuonpuoleisiin voimiin turvautuen. Johdonmukaisesti noudatettu materialistinen determinismi ei jätä sijaa jumalalle, ihmeille yms.

Filosofian historiassa syy-yhteyden objektiivisuuden kieltäjänä esiintyi *David Hume*. Humen väite, että tietomme ilmiöiden syy-yhteydestä saamme kokemuksesta, on oikea, mutta hänen päättelynsä siitä edelleen ja käsityksensä itse kokemuksesta ovat virheellisiä. Hän katsoi kokemuksen subjektiivisiksi aistimuksiksi ja kielsi sen objektiivisen sisällön. Kokemuksesta havaitsemme, että ilmiö seuraa toista, mutta Hume otaksui, että ensiksikään meillä ei ole perusteita pitää edellistä jälkimmäisen syyinä, ja toiseksi meillä ei ole perusteita päätellä tulevasta men-

neen ja nykyisen kokemuksen perusteella. Hume tulee seuraavaan johtopäätökseen: syy-yhteys on vain totuttu yhteys aistimusten välillä, ja siihen perustuva ennakkopäätelmä on tämän yhteyden odottamista. Aikaisempi kokemuksemme antaa meille aiheen odottaa, että tulevaisuudessakin hankaus synnyttää lämpöä, mutta meillä ei ole eikä voi olla mitään varmuutta tämän tapahtuman objektiivisuudesta ja välttämättömyydestä. Syy-yhteys on Humen mukaan vain aistimusten ja ideoiden määrättyä peräkkäistä yhteyttä.

Tieteen toteamuksiin nojautuen dialektinen materialismi väittää, että todistuksena syy-yhteyden objektiivisuudesta on käytäntö. Engels kirjoitti: „...tiettyjen luonnonilmiöiden säännöllinen vuorottelu voi jo yksin synnyttää mielikuvan syy-yhteydestä — aurinkoa seuraavat lämpö ja valo —, mutta siitä puuttuu vielä todistelua, ja humelainen skeptisismi olisi väitteissään sikäli oikeassa, että säännöllisesti toistuva post hoc (tämän jälkeen) ei voi koskaan olla perusteluna väitteelle propter hoc (tämän takia). Mutta ihmisen toiminta suorittaa tarkastuksen syy-yhteyden suhteen. Kun keskitämme auringonsäteet polttopeilillä polttopisteeseen ja saamme aikaan saman tuloksen kuin tavallisesta tulesta lähtevän säteilyn analogisella keskittämisellä, niin todistamme silloin, että lämpö tulee auringosta.”¹

Se tosiasia, että syytä ei aina seuraa odotettu vaikutus, ei kumoa syy-yhteyden objektiivisuutta, vaan vahvistaa sen. Kivääristä, jossa on nalli, panos ja luoti, ei aina tule laukausta. Mutta joka kerta, kun laukausta ei tule liipasinta painettaessa, voimme paljastaa objektiivisen syyn siihen, miksi siten ei tapahdu (ruudin kosteus, nallin vioittuminen jne.).

Kant ei ollut Humen kanssa yhtä mieltä siitä, että syy-yhteys on vain totuttu yhteys aistimusten välillä. Hän myönsi syy-yhteyden olemassaolon, mutta ei objektiivisessa maailmassa, vaan meidän järjessämme. Kantin mukaan kokemus ei anna meille syy-yhteyttä; se on apriorinen, synnynnäinen järjen kategoria, jonka pohjalta erilaiset havainnot yhdistyvät arvostelmiksi.

Humen ja Kantin idealistiset katsomukset syy-yhteydestä toistuvat erilaisina muunnoksina positivistilla, machilaisilla ja uskantilaisilla. *Mach* kirjoitti: „Luonnossa ei ole syytä eikä

¹ F. Engels, *Dialektik der Natur*, S. 615.

seurausta”, vaan „kaikki syy-yhteyden lain muodot johtuvat subjektiivisista pyrkimyksistä.”¹

Astrofyysikko A. Eddington yritti esittää perusteluja indeterminismin puolesta. Puheessaan „Determinismin romahdus” hän pyrki uskottelemaan kuulijoilleen, että determinismin hävittäminen ei merkitse kieltäytymistä tieteellisestä tutkimustavasta, vaan lisää tutkittavien ilmiöiden analyysin syvällisyyttä ja täsmällisyyttä.² Esittikö Eddington joitakin uusia todisteita indeterminismin puolesta? Ei, hän toisti vain sitä, mitä Hume oli jo aikoja ennen häntä sanonut. Hän järkeili seuraavasti. Kaikki johtopäätökset, joita aistimusten perustalta teemme, koskevat jotakin edeltänyttä ajankohtaa. Tutkimme esimerkiksi kemiallisin menetelmin jonkin suolan kokoomusta. Johtopäätös, jonka teemme, ei itse asiassa koske kyseistä ainetta (suolaa), vaan sitä, mitä oli ennen käsitteilyä. Seurauksen perustalla päättelemme syystä (retrospektiivinen johtopäätös), nykyisen perustalla päättelemme menneisyydestä, mutta sitä ei kuulemma saisi tehdä. Kun Hume torjui lainmukaisuuksien, erikoisesti syy-yhteyden, olemassaolon pääasiassa siihen perustuen, että on muka luvatonta päätellä menneisyyden ja nykyisyyden perustalla tulevaisuudesta, niin Eddingtonin katsomukset edustavat muunnettua humelaisuutta: hän kieltää lainmukaisuuden luonnosta siksi, että on muka luvatonta päätellä nykyisyyden perustalla menneisyydestä.

Luonnollista on, että päätellessämme nykyisyydestä menneisyyteen saatamme tehdä virheitä aivan kuin muissakin päätteilyissämme. Aineen kemiallisen analyysin perusteella saatetaan tulla johtopäätökseen, että alkuaine A on saatu aineesta K, vaikka se itse asiassa onkin saatu jostakin toisesta aineesta, jonka läsnäoloa reaktiossa ei ole osattu odottaa. Mutta käytäntö

¹ Humelaista katsomusta syy-yhteydestä edustaa myös Bertrand Russell, joka pitää syyn käsitettä esitieteellisenä yleistyksenä ja vain eräänlaisena toimintaohjeena. Ero Humen ja Russellin käsityksissä syy-yhteydestä on kaiketi vain siinä, että Russellin mukaan syy-yhteyden laki ei perustu tottumukseen, kuten Humella, vaan vaistomaiseen uskoon, joka on juurtunut syvälle kieleen. Russell kirjoittaa: „Usko määrätynlaiseen kokemuksen ulkoiseen syyperäisyyteen on primitiivistä ja tietystä mielessä ominaista eläimen käyttäytymiselle.” (Russell, *Human Knowledge. Its Scope and Limits*, London 1948, p. 474.) Idealistien näkökannan mukaan syy-yhteyden laki ei heijasta mitään objektiivisia yhteyksiä, vaan ilmaisee vain aistimusten vaihtumisessa vallitsevaa ajallista peräkkäisyyttä.

² A. Eddington, *The Decline of Determinism*, Washington 1933, p. 149.

korjaa tällaiset virheet ja tekee meille mahdolliseksi selvittää luotettavasti, mistä aineista jokin alkuaine on saatu. Niinpä useaan kertaan toistetut kokeet eivät ole jättäneet epäilyksen varjoakaan siihen tosiasiaan, että natriumia ja klooria saadaan kemiallisin keinoin keittosuolasta. Käytännössä tarkistetaan myös syy-yhteyksien selvittämistä koskevien johtopäätösten luotettavuus.

Nykyaikaiset idealistifilosofit korostavat jatkuvasti, että sana „syy” pitäisi poistaa filosofisesta terminologiasta. Syy-yhteys on muka monarkian tavoin jo elänyt yli aikansa. Syy-yhteyden lain idealistit korvaavat *funktiosuhteen* lailla: ei voida sanoa, että ilmiö *A* synnyttää ilmiön *B*, vaan voidaan vain todeta, että *A* ja *B* ovat toisistaan riippuvaisia (*A* on aina *B*:n saattama, joko sitä edeltäen tai seuraten).

Funktion ja funktiosuhteen käsite on eräs tieteen peruskäsitteitä. Tämä käsite heijastaa objektiivisesti olemassa olevaa ilmiöiden välistä yhteyttä. Kaksi suureta voivat olla seuraavassa yhteydessä keskenään: jos suure *X* saa erilaisia arvoja ja jos suure *Y* tällöin samalla muuttuu arvoltaan määrättyllä säännönmukaisuudella, niin nämä suureet ovat funktionaalisessa riippuvaisuussuhteessa keskenään, *Y* on *X*:n funktio yhtälön $Y=f(X)$ mukaan. Toinen suure on riippuvainen muuttuva ja toinen riippumaton. Näin esimerkiksi kuljettu matka on ajan funktio, sillä tietyllä nopeudella kuljettaessa matka kasvaa ajan mukana.

Eräät porvarilliset filosofit, erikoisesti uskantilaisen Marburgin koulukunnan edustajat (Natorp, Cassirer), ulottavat idealistisesti tulkitun matemaattisen käsitteen funktiosuhteesta kaikkiin luonnon ja yhteiskunnan yhteyksiin. Kausaliteetti, ts. syy-yhteys, ilmiöiden objektiivinen yhteys sulautuu heillä puhtaasti loogiseen käsitteeseen suureiden — eräillä idealistisilla filosofeilla käsitteiden tai aistimusten — välisestä suhteesta.

Syyen ja seurauksen välinen riippuvaisuus voidaan tietysti esittää myös funktiosuhteen muodossa: seuraus on syyen funktio. Mutta silloin himmenee se, mikä on syy-yhteydessä tärkeintä: syy reaalisenä ilmiönä saa aikaan ja määrää seurauksen, toisen reaalisen ilmiön. Funktiosuhteen muodossa voidaan ilmaista mitä erilaisimpia riippuvaisuussuhteita, myös pinnallisia, epäoleellisia ja jopa mielivaltaisiakin. Idealisti sulattaa

syy-yhteyden funktionaaliseen riippuvaisuuteen sillä verukkeella, ettei tieteelle ole muka merkitystä kysymyksellä, miten ilmiöt syntyvät ja onko niiden olemisella syynsä, vaan tärkeää on vain se, että ilmiöiden (tai suureiden) välillä vallitsee jonkinlainen riippuvaisuus, joka voidaan ilmaista määrättyllä lausekkeella. Mutta tuo näkökanta ei ole oikea.

Eräät idealistit vaihtavat syy-yhteyden perusteen ja päätelmän väliseen loogiseen yhteyteen. Mutta ilmiöiden välinen syy-yhteys on erotettava perusteen ja päätelmän välillä vallitsevasta yhteydestä. Muodollisessa logiikassa nimitetään perusteeksi ajatusta, josta johtuu joku toinen ajatus. Esimerkiksi arvostelma „huoneessa on normaali lämpötila” seuraa päätelmänä toisesta ajatuksesta, että lämpömittari osoittaa 20°C. Lämpömittarin lukema ei ole syynä normaaliin lämpötilaan huoneessa, vaan perusteena huoneen lämpötilaa koskevalle johtopäätöksellemme.

Syy-yhteys (kausaliiteetti) ei ole ajatusten yhteyttä johtopäätösten teossa, vaan reaalisten ilmiöiden välistä yhteyttä, jossa toinen ilmiö saa aikaan toisen. Ajatusten looginen yhteys päättelyissämme (perusteen ja päätelmän yhteys) on olevien oloiden suhteiden heijastusta, mm. myös niiden syyperäisen riippuvaisuuden heijastusta todellisuudessa. Syyn ja perusteen välisestä erosta ei luonnollisestikaan seuraa, että ajattelun piirissä ei ilmenisi lainkaan kausaliiteettia, vaan että siellä vaikuttaisivat vain puhtaasti loogiset yhteydet, että syy-yhteyden periaatteen ajattelussa korvaisi riittävän perustelun periaate. Jokainen ajatus on syyperäinen.

Reaalisen syy-yhteyden tunteminen on perustana ihmisten käytännölliselle toiminnalle. Syyt tuntien ja niihin vaikuttaen voimme saada aikaan yhteiskunnalle toivottuja ilmiöitä ja, päinvastoin, toimia ja taistella kielteisiä ja vahingollisia ilmiöitä vastaan.

Eräät fyysikot ovat hyökänneet syy-yhteyden periaatetta vastaan väittäen nykyaikaisen fysiikan kumonneen käsityksen, että kaikilla ilmiöillä on syynsä ja että ilmiön syyt sekä vaikutusehdot tunnettaessa voidaan määritellä sen aiheuttamat seuraukset. Heidän mielestään mikromaailman prosesseissa ei vallitse syyperäisyyttä. Yksikään mikrohiukkanen, vaikkapa elektroni, ei ole syy-yhteyden lain alainen, vaan valitsee vapaasti erilaisista mahdollisuuksista liikeratansa.

Mutta minkäänlaisia päteviä tosiasioita, jotka kumoaisivat syy-yhteyden mikroilmiöissä, ei ole eikä voikaan olla. Fyysikot, jotka kieltävät syy-yhteyden lain vaikuttavan mikroilmiöissä, vetoavat tavallisesti epämääräisyysuhteeseen. Mutta mikromaailman ilmiöiden epämääräisyysuhteesta ei juonnu syy-

yhteyden kieltäminen. Syy-yhteyden laki sanoo vain sen, että kaikki ilmiöt ovat syiden määräämiä, syyperäisiä. Se, miten syy-yhteys esiintyy erillisissä konkreettisissa tapauksissa ja voidaanko laskea samanaikaisesti ehdottomalla tarkkuudella hiukkasen koordinaatti sekä nopeus, on jo toinen kysymys, jonka ratkaisussa on otettava huomioon tutkimuskohteen konkreettiset ominaisuudet. Makromaailman prosesseissa voidaan laskea samanaikaisesti sekä kappaleen asema että sen nopeus, mutta mikromaailmassa ei voida.

Hiukkasen asemaa ja impulssia ei voida samalla kertaa määrittellä ehdottomalla tarkkuudella. Tämä fyysikkojen löytämä lainmukaisuus mikrohiukkasten liikkeessä ei sovi yhteen sen syy-yhteydestä vallinneen käsityksen kanssa, joka oli luonteenomainen 17. ja 18. vuosisadan tieteelle ja tunnetaan historiassa „Laplacelaisen determinismin” nimellä.

Laplacelainen (ranskalaisen tiedemiehen Laplacen nimen mukaan) eli mekanistinen determinismin muoto, joka syntyi makrokappaleiden mekaanisen liikkeen tutkimuksen perustalta, lähti siitä, että koordinaatit ja impulssit ovat samanaikaisesti täsmällisesti määriteltävissä. Tiedämme jo (ks. III lukua), että atomin sisäisten prosessien kuvauksessa tiedemiehet joutuvat tekemisiin aivan erikoislaatuisin ominaisuuksin varustettujen hiukkasten kanssa (elektronilla on yhtäikaa sekä hiukkasmaisia että aalto-ominaisuuksia), joihin aikaisemmat, makrokappaleiden kuvauksessa kehitetyt koordinaatin ja impulssin käsitteet eivät ole sovellettavissa samassa määrin kuin makrokappaleisiin.

Nykyajan fysiikka antaa runsaasti tosiasia-aineistoa, joka vahvistaa syy-yhteyden lain universaalisuuden ja sen ilmenemis-
muotojen moninaisuuden. Esimerkiksi, kun tunnetaan kulma, jossa elektroni ja positroni törmäävät yhteen (vastaavissa olosuhteissa ne muuttuvat kahdeksi fotoniksi), ja niiden liikenopeus, niin voidaan määrittellä (laskea ennakolta) kahden muodostuvan fotonin liikesuunta. Eikö tämä todista syy-yhteydestä mikroilmiöissä? Jos mikroilmiöissä ei vaikuttaisi syy-yhteyden laki, jos mikrohiukkasten liike tapahtuisi miten tahansa, mielivaltaisesti, niin yhdessä tapauksessa elektroni ja positroni synnyttäisivät kaksi fotonia ja toisessa samojen ehtojen vallitessa ehkä yhden fotonin tai kaksi protonia. Mutta mikroilmiöissä vallitsevat omat lakinsa, niissä on määrätty

johdonmukaisuutensa. Kuinka voidaan puhua mielivallasta „alkeishiukkasten” liikkeissä, kun määrättyissä ehdoissa molemmat muodostuneet fotonit liikkuvat määrättyyn suuntaan, joka voidaan etukäteen laskea, jos tunnetaan elektronin ja positronin kohtauskulma ja niiden liikenopeus?

Todellisuuden kaikkien ilmiöiden syyperäisyyden objektiivisen luonteen perustelivat ja sitä puolsivat jo Marxia ja Engelsiä edeltäneet materialistit, mutta he rajoittuivat tarkastelussaan *syy-yhteyden mekaaniseen muotoon*, jossa syy esiintyy seuraukseen nähden aina ulkoisena.

Jos materian mekaanisessa liikemuodossa vallitsevaa syy-yhteyttä pidetään ilmiöiden lainmukaisen yhteyden ainoana muotona maailmassa, niin joudutaan metafyyssilliseen käsitykseen syy-yhteydestä. Todellisuudessa syy-yhteyden muodot ovat moninaiset. Niinpä esimerkiksi biologian syy-yhteyksiä ei voida pelkistää mekaniikan, fysiikan ja kemian syy-yhteyksiksi. Vielä monimutkaisempi luonne syy-yhteydellä on yhteiskuntaelämän ilmiöissä.

Materialistinen dialektiikka on voittanut sen rajoittuneisuuden, joka oli ominaista metafyyssilliselle käsitykselle syy-yhteydestä. Se on osoittanut, että syyn ja seurauksen yhteydellä on vuorovaikutuksen luonne: ei vain syy synnytä seurausta, vaan myös seuraus vaikuttaa aktiivisesti syynä sitä muuttaen. Vuorovaikutuksen prosessissa syy ja seuraus vaihtavat paikkaansa. „Mikä on syynä tässä tai tällä hetkellä, saattaa olla seurauksena siellä tai sillä hetkellä, ja päinvastoin.”¹ Esimerkiksi kapitalismin kehitys Venäjällä oli syynä maaorjuuden lakkauttamiselle, mutta maaorjuuden lopettaminen muodostui vuorostaan syyksi kapitalismin kehittymiselle edelleen.

Syyn ja seurauksen vuorovaikutus merkitsee niiden jatkuvaa vaikutusta toisiinsa, minkä johdosta muuttuvat niin syy kuin seurauskin. Esimerkiksi tiede ja tuotanto kehittyvät jatkuvan keskinäisen vuorovaikutuksen tuloksena: muutokset tuotannossa ovat syynä perustaviin muutoksiin tieteessä, tieteelliset keksinnöt taas johtavat uudelleenjärjestelyihin tuotannon tekniikassa ja teknologiassa. Vuorovaikutus on todellisuuden ilmiöiden muutosten sisäinen syy (*causa sui* — oman itsensä syy). Maailma

¹ F. Engels, *Anti-Dühring*, s. 29.

erilaisten ilmiöiden vuorovaikutuksena ei tarvitse liikunnalleen ja kehitykselleen mitään alkusysäystä, ei mitään tuonpuoleista voimaa kuten jumalaa tms. Siksi F. Engels pitikin oikeana sitä Hegelin väitettä, että vuorovaikutus on todellinen lopullinen syy (causa finalis) kaikille olioille. Tietomme ei voi edetä vuorovaikutusta pitemmälle.

Tietystikään keskinäisessä vuorovaikutuksessa olevat voimat, tekijät eivät ole keskenään samanarvoisia. Tieteen tehtävänä on paljastaa vuorovaikutuksessa olevien voimien järjestelmästä ratkaisevat syyt.

Syyn ja seurauksen keskinäisiin suhteisiin vaikuttavat niitä ympäröivät ilmiöt, joiden muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan *ehdoiksi*. Ehtojen joukossa voi olla sellaisia, jotka edistävät seurauksen syntyä, mutta myös sellaisia, jotka estävät syytä vaikuttamasta. Syiden ja niiden vaikutusehtojen tuntemus antaa ihmiselle mahdollisuuden nähdä ennakolta prosessien kulku ja ohjata sitä. Uraaniydinten hajoaminen voi erilaisista ehdoista riippuen johtaa joko valtavaan räjähdykseen tai hitaaseen energian vapautumiseen. Ihmiset käyttävät tätä käytännöllisessä toiminnassa hyväkseen. Säteilijä, joita syntyy räjähtämättömän hajoamisen yhteydessä, käytetään lääketieteessä, maataloustieteessä ja muissa tutkimuksissa.

Ehdoista riippuen yksi ja sama ilmiö voi syntyä erilaisista syistä ja, päinvastoin, yksi ja sama syy voi johtaa erilaisiin seurauksiin. Niinpä valtava energia voidaan saada seurauksena sekä uraniydinten halkeamisesta että vety-ytimien yhtymisestä heliumin ytimiksi.

Ilmiöiden keskinäisiin syy-yhteyksiin, niiden moninaisuudesta huolimatta, ei vielä sisälly lainmukaisten yhteyksien koko rikkaus maailmassa. Lenin sanoi tästä seuraavasti: „Kausaliteetti, kuten sen tavallisesti ymmärrämme, on vain yleismaailmallisen yhteyden pieni osanen, mutta... ei subjektiivisen, vaan objektiivisesti reaalisen yhteyden osanen.”¹ Ilmiöt joutuvat keskenään erilaisiin suhteisiin, aika-, paikka-, atribuutti- jne. suhteisiin, jotka ovat yhteydessä kausaliteettiin, mutta eivät ole pelkistettävissä vain siksi.

¹ В. И. Ленин, Философские тетради, стр. 136.

3. Laki ilmiöiden välisten olennaisten yhteyksien muotona. Yksityinen, erikoinen ja yleinen

Olemme tarkastelleet syy-yhteyden lakia ja sen merkitystä. Mutta mikä on laki, millaisia yhteyksiä kutsutaan lainmukaisiksi?

Yleisimmässä muodossaan *laki* on prosessien, ilmiöiden ja olioiden välinen määrätynlainen välttämätön suhde, joka johtuu niiden sisäisestä luonteesta, niiden olemuksesta. Lain käsite on yhtenä portaana objektiivisen maailman ilmiöiden yhtenäisyyden, yhteyden ja vuorovaikutuksen inhimillisessä tiedostamisessa. Lain käsite on muodostunut filosofian ja tieteen pitkäaikaisen kehityksen tuloksena.

Jokainen ilmiöiden välinen yhteys ei ole laki. Laki on sellainen sisäinen yhteys, joka on luonteeltaan *olennaista*. Laki on olennainen ilmiöiden liikunnassa. Käsitteet *laki* ja *olemus* ovat samaa luokkaa, samaa astetta. Niinpä Mendelejevin keksimä jaksoittaisuuden laki paljastaa alkuaineen atomipainon (nykyisin atomin ydinvarauksen) ja alkuaineen kemiallisten ominaisuuksien välillä vallitsevan olennaisen sisäisen yhteyden. Olemuksella ymmärretään sisäisiä pysyviä yhteyksiä. Todellisuuden olemus on sisäisenä vastakkaista ulkoiselle, muuttuvalle puolelle. Kun sanotaan, että *ilmiö* on ulkoista ja *olemus* sisäistä, niin ulkoista ja sisäistä ei vertailla erilaisina avaruudellisessa mielessä, vaan siinä suhteessa, mikä merkitys niillä on olion luonnehtimiselle.

Edelleen laki on ilmiöiden välinen *välttämätön* suhde. Lainmukaiset yhteydet vaikuttavat määrättyissä olosuhteissa ehdottomasti, välttämättömyyden voimalla. Esimerkiksi Galilein keksimä vapaan putousliikkeen laki on laki juuri siksi, ettei sattumalta eikä vain yhden kappaleen maahan putoamisen kiihtyvyyden ole $9,8 \text{ m/sek}^2$, vaan aina ja kaikki kappaleet putoavat siten. Laki ei voi olla vaikuttamatta, jos kaikki sen edellyttämät ehdot ovat olemassa.¹

¹ Oppisanat „laki” ja „lainmukaisuus” ilmaisevat samaa luokkaa olevia suhteita. Siksi niitä usein käytetään myös samaa tarkoittavina. Mutta näiden käsitteiden käytössä on jonkin verran eroakin. Laiksi nimitetään ilmiöiden välistä konkreettista välttämätöntä yhteyttä. Niinpä työarvolaki merkitsee sitä, että tavaran arvo määräytyy yhteiskunnallisesti välttämättömän työn määrästä. Sanalla „lainmukaisuus” luonnehditaan ennen muuta ilmiöiden määrättyä

Lainmukaiset yhteydet ovat seurausta ilmiöiden syyperäisyydestä. Elleivät ilmiöt olisi syyperäisiä, ei voisi olla puhettakaan minkäänlaisista lainmukaisuuksista. Voisiko vuodenaikojen vaihtelussa olla selvää peräkkäisyyttä ilman sen syytä, Maan kiertoliikettä Auringon ympäri ja Maan akselin kaltevuutta sen radan tasoon nähden?

Mutta syy-yhteyteen eivät sisälly vielä kaikki lainmukaiset yhteydet. Kuten aikaisemmin on korostettu, syy-yhteys on vain eräs osa objektiivisesta keskinäisyhteydestä, jonka muotojen runsauden tiede osoittaa.

Siitä, että lainmukainen yhteys on olennainen ja välttämätön yhteys, määräytyvät lain muut erikoispiirteet. Laki on se, mikä on yleistä ilmiöissä. Se merkitsee, että lain ilmaisema määrätty välttämätön yhteys ei vallitse vain erillisissä yksityisissä ilmiöissä, vaan kaikissa kyseistä laatua olevissa ilmiöissä ja prosesseissa. Luonnon tai yhteiskunnan lakia nimitetään laiksi juuri siksi, että se ilmaisee yleisen: jos määrätty ehdot ja syyt ovat olemassa, saavat ne rautaisella välttämättömyydellä aina ja kaikkialla aikaan vastaavat ilmiöt, seuraukset. Yleinen veto-voimalaki ilmaisee sellaista ominaisuutta, joka kuuluu poikkeuksetta kaikille kappaleille luonnossa. Boyle-Mariotten laki heijastaa ominaisuutta, joka ei esiinny kaikissa kaasuissa, vaan ainoastaan ohuissa kaasuissa, jotka ovat kaukana nestemäisestä olomuodosta. Mutta se ilmaisee kaasujen olennaisen ominaisuuden. Yhteys, jonka se toteaa, on mainituissa ehdoissa luonteeltaan välttämätön ja sanotuille kaasuille yleinen, sillä joka kerta näiden ehtojen vallitessa kaasujen tilavuuden ja paineen välillä on täysin määrätty suhde.

Lait voivat olla enemmän tai vähemmän yleisiä siitä riippuen, miten laajan ilmiöiden alueen ne käsittävät. On lakeja,

säännöllisyyttä ja johdonmukaisuutta. Esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelussa on havaittavissa tietty säännöllisyys: kesää seuraa syksy, syksyä talvi jne. Tämä säännöllisyys ja johdonmukaisuus on juuri lainmukaisuutta. Samaa voidaan sanoa auringon ja kuun pimennysten jaksoittaisuudesta. Sanaa „lainmukaisuus” käytetään myös silloin, kun täytyy korostaa, että kyseinen ilmiö ei ole satunnainen. Marxilaisuus opettaa, että yhteiskunnan kehitys on vääjäämättömän lainmukainen, välttämätön prosessi. Tässä emme viittaa konkreettisesti johonkin määrättyyn lakiin, vaan korostamme välttämättömän yhteyden olemassaoloa. Tarkastelemme lainmukaisuutta välttämättömänä, määrättyjen syiden aiheuttamana prosessina, jossa voi vaikuttaa kokonainen ryhmä lakeja eikä vain yksi laki.

jotka vaikuttavat kaikissa luonnonilmiöissä (energian häviämättömyyden ja muuttuvuuden laki), mutta on myös sellaisia lakeja, jotka vaikuttavat vain joissakin materian liikuntamuodoissa, esimerkiksi biologisessa. Yhteiskunnallisen elämän lait ovat niin ikään yleisyyden asteen puolesta erilaisia: eräät vallitsevat kaikissa yhteiskuntamuodoissa, toiset taas ovat ominaisia vain joillekin yhteiskuntamuodoille. Kaikkein yleisimpiä, niin luonnolle, yhteiskunnalle kuin ajattelullekin ominaisia lakeja tutkii filosofia.

Niin yleinen kuin laki onkin, ei se ole olemassa erillään yksityisistä ilmiöistä, niiden ulkopuolella, vaan ainoastaan yhteydessä yksityisiin ilmiöihin, prosesseihin jne.

Yleinen on reaalisten olioiden objektiivisesti olemassaolevaa yhteisyyttä. Tämä yhteinen ilmenee niiden ominaisuuksien, tuntomerkkien ja piirteiden yhtenäisyydessä. *Yksityisellä* (erillisellä) ymmärretään luonnon ja yhteiskunnan erillisiä olioita, ilmiöitä, prosesseja ja tapahtumia. Yksityisen ominaisuudessa voi esiintyä myös kokonainen ryhmä olioita tai ilmiöitä, jos sitä tarkastellaan suhteessa toiseen vielä yleisempään ryhmään, jota yhdistää määrätty yhteisyys.

Yleisen ja yksityisen kategorioiden lisäksi on tiede kehittänyt myös käsitteen *erikoinen*, joka on eräänlaisena yhdistävänä väli-
renkaana yksityisen ja yleisen välissä. Suhteessaan yksityiseen erikoinen on yleistä, mutta yleiseen nähden se on yksityistä. Esimerkiksi vehnä merkitsee yksityistä, vilja erikoista ja kasvi yleistä. Vilja erikoisena on vehnään nähden yleistä, mutta kasviin nähden yksityistä.

Erilaiset filosofiset koulukunnat ovat tulkinneet eri tavoin yleisen ja sen suhteen yksityiseen. Objektiiviselle idealismille on luonteenomaista tehdä yleisestä jotain absoluuttista: yleinen edeltää yksityistä ja luo sen. Esimerkiksi Hegel kirjoitti: „..., Yleinen on yksityisen perusta ja pohja, juuri ja aines.”¹ Hegelin mukaan hedelmä yleensä ja mineraali yleensä ovat olemassa yksityisistä hedelmistä ja mineraaleista riippumatta ja niitä ennen.

¹ *Hegel, Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse, Werke, Sechster Band, Berlin 1840, S. 339.*

Toiset filosofit ovat taas päinvastoin kieltäneet kokonaan, että yleinen on objektiivista, ja myöntäneet vain yksityisen reaalisen olemassaolon. Yleisen he katsoivat ihmisen ajatustoiminnan tulokseksi. Niinpä J. Locke kirjoitti: „Yleinen ja universaali eivät kuulu olioiden reaaliseen olemassaoloon; ne ovat järjen keksintöjä ja luomuksia, joita se on luonut omaan käyttöönsä, ja koskevat vain merkkejä, sanoja tai ideoita.”¹ Sitä käsityskantaa, että yleinen heijastaa jotain sellaista, jota ei todellisuudessa lainkaan ole eikä koskaan tapahdu, edustavat fenomenalistit ja positivistit.

Niin objektiiviselle idealismille kuin fenomenalismille ja positivismillekin on ominaista yleisen metafyyssillinen irrottaminen yksityisestä, mikä johtaa joko mystilliseen käsitykseen yleisen luovasta voimasta ja kaikkivoipaisuudesta tai subjektiivisen idealismin katsomukseen, jonka mukaan yleinen (mukaan luetuna luonnon sekä yhteiskunnan lainmukaisuudetkin) onkin vain ihmistajunnan luomus.

Materialistinen dialektiikka myöntää niin yksityisen kuin yleisenkin objektiivisiksi ja korostaa samalla, että ne ovat reaalisesti olemassa vain kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Lenin totesi, että „yksityinen ei ole olemassa muutoin kuin siinä yhteydessä, joka johtaa yleiseen. Yleinen on vain yksityisessä, yksityisen kautta. Mikä tahansa yksityinen on (tavalla tai toisella) yleistä. Mikä tahansa yleinen on (joltakin osaltaan tai puoleltaan tai olemukseltaan) yksityistä. Mikä tahansa yleinen käsittää vain osapuilleen kaikki yksityiset esineet. Mikään yksityinen ei sisälly kokonaisuudessaan yleiseen jne., jne. Mikä tahansa yksityinen on tuhansien välillisten yhteyksien kautta yhteydessä toisen *lajin* yksityisiin (olioihin, ilmiöihin, prosesseihin)”².

Yksityisen ja yleisen välinen yhteys paljastuu kaikkialla. Kemisti, joka tutkii jotain kemiallista alkuainetta, vaikkapa vetyä, toteaa sen yhteydet muihin alkuaineisiin. Hän havaitsee, että vety on kaasua. Yleinen (kaasumainen olomuoto) on vain yksityisessä (vedyssä, hapessa, työssä jne.). Se on vain eräs yksityisen (vedyn) ominaisuus. Se ei käsitä vielä olion koko rikkautta. Vety, kuten mikä tahansa yksityinen, omaa lukemat-

¹ *Locke, An Essay Concerning Human Understanding, London, Book III, Chap. III, Sect. XI, p. 330.*

² *В. И. Ленин, Философские тетради, стр. 329.*

toman määrän ominaisuuksia. Yksityisellä ilmiöllä on sekä muiden ilmiöiden kanssa yhteisiä ominaisuuksia että vain sille kuuluvia erikoisominaisuuksia, jotka erottavat sen muista ilmiöistä. Yleinen ja yksityinen ovat siinä erottamattomassa yhteydessä.

Yleinen voidaan tiedostaa vain tutkimalla ja vertailemalla suurta joukkoa yksityisiä olioita. Tiedostus merkitsee nousua yksityisestä erikoisen kautta yleiseen.

Objektiivisessa kehitysprosessissa yksityinen voi muuttua yleiseksi, yksityisestä ilmiöstä voi tulla kehityksen yleinen lainmukaisuus. Arvomuotojen kehitys on eräs esimerkki siitä, miten yhteiskunnassa yksityinen on muuttunut erikoisen kautta yleiseksi. Yksinkertainen arvomuoto (jokin yksityinen tavara ilmaisee arvonsa jossain toisessa yksityisessä tavarassa) oli alkuperäisenä vaihtomuotona, jolloin se oli luonteeltaan satunnainen yksityistapaus. Yhteiskunnan kehittyessä vaihto muuttui yhä säännöllisemmäksi ja yksinkertainen arvomuoto vaihtui kehkeytyneeksi arvomuodoksi, jolloin tavaran arvo ilmaistiin monissa vastikkeina toimivissa tavaroissa. Lopuksi vaihto muuttuu yksityistapauksista yleiseksi ja ilmaantuu yleinen arvomuoto: kaikki tavarat vaihtuvat yhteen, yleisenä vastikkeena palvelemaan tavaraan. Yksinkertainen, kehkeytynyt ja yleinen arvomuoto suhtautuvat toisiinsa kuten yksityinen, erikoinen ja yleinen.

Yksityisen, erikoisen ja yleisen välisen yhteyden sekä niiden toisikseen muuttumisen käsittämisenä on erittäin suuri tietopillinen ja käytännöllinen merkitys. Samalla se on avuksi yhteiskunnallisten ilmiöiden dogmaattisia ja revisionistisia tulkintoja vastaan taisteltaessa.

Revisionistit jättävät huomiotta ilmiöissä olevan yleisen, tehden yksityisestä ja erikoisesta absoluutin. Mutta kaikki yksityinen sisältää itsessään momenttina yleisen, joka on reaalisesti olemassa. Yksityisiä ilmiöitä yhdistää yleinen lainmukaisuus, jonka tiedostaminen on välttämätöntä ilmiöiden kehityksen ymmärtämiselle ja käytännölliselle toiminnalle. Marxismi-leninismi välittää meille tiedon sosialistisen kehityksen yleisistä lainmukaisuuksista. Eri maiden kommunististen puolueiden tehtävänä on soveltaa luovasti maittensa konkreettisiin olosuhteisiin marxismin-leninismin yleistä totuutta. Vain tällainen yleisen ja yksityisen yhdistäminen johtaa todellisuuden tieteelliseen ym-

märtämiseen ja takaa oikean johdon yhteiskunnan sosialistisen uudistamisen valtavassa tehtävässä.

Dogmaatikko kiinnittää huomionsa vain eri ilmiöissä olevaan yleiseen vaieten yksityisestä ja erikoisesta. Tämä johtaa siihen, että hän yrittää sopeuttaa kaikki ilmiöt yhteen kaavaan ja jättää vaille huomiota ilmiöiden kehityksen ehdot, konkreettisen tilanteen ja luonteenomaiset erikoisuudet kussakin maassa kunakin ajankohtana. Mutta ilman näiden erikoisuuksien tuntemusta ei voida ymmärtää yleisten lakien vaikutustakaan. Opittuaan kaavat, joissa on ilmaistu yleinen, dogmaatikko ei kiinnitä huomiota näiden kaavojen käyttöön muuttuvissa konkreettisissa oloissa. Mutta tähän konkreettisen suhtautumisen vaatimukseen sisältyy dialektisen metodin vaatimusten olemus. Yksityisen ja erikoisen luonteenomaisten piirteiden huomiotta jättäminen johtaa vakaviin virheisiin ja vääristelyihin. Miten voitaisiin jossakin maassa johtaa oikein sosialistista rakennustyötä, jos ei otettaisi huomioon tuon maan erikoispiirteitä (sen historiaa, perinteitä, kansallisia erikoisuuksia jne.)?

Neuvostoliiton kommunistinen puolue on toiminnallaan antanut esimerkin yleisen ja yksityisen ongelman oikeasta ymmärtämisestä ja ratkaisusta. Loistavana esimerkkinä tällaisesta dialektisesta ymmärtämisestä on NKP:n ohjelma. Lähtien marxismileninismien yleisistä ajatuksista siinä on tehty nykyisen aikakauden konkreettinen analyysi ja määritelty neuvostoyhteiskunnan kommunismiin johtavat kehitystiet.

Koska laki heijastaa ilmiöissä olevaa yleistä eikä niiden kaikkia ominaisuuksia, niin yksityiset ilmiöt ovat lakia rikkaampia. Yhteiskunnallisen vallankumouksen laki, jonka mukaan yhteiskunta- ja talousmuodostumasta toiseen siirtyminen tulee aina määrättyssä kehitysvaiheessa välttämättömäksi, ei käsitä eri aikakausien ja eri maiden yhteiskunnallisten vallankumousten runsasta sisältöä kokonaisuudessaan. Jokainen erillinen yhteiskunnallinen vallankumous on tätä lakia rikkaampi ja monipuolisempi.

Laki on ilmiöissä olevaa *kestävää, pysyvää, toistuvaa, yhtäläistä*. Ilmiöt ovat yhdellä kertaa sekä samanlaisia että erilaisia. Aina voidaan löytää yksi tai useampi puoli, johon nähden mitä erilaisimmat todellisuuden oliot ovat toistensa kaltaisia. Dialektiikka kieltää ilmiöiden absoluuttisen *yhtäläisyyden*, mutta se

tunnustaa suhteellisen yhtäläisyyden (ilmiöiden samankaltaisuuden joissakin yksityisissä puolissa ja ominaisuuksissa). Laki ilmaisee sitä, missä monimuotoiset ilmiöt ovat toistensa kaltaisia. Niinpä arvolaki tuo esiin sellaisen tavaroiden ominaisuuden, joka on niille kaikille yhteinen. Tämä ominaisuus toistuu kaikissa tavaroissa riippumatta niiden luonnollisesta laadusta ja siitä, kenen toimesta, missä ja milloin ne on valmistettu.

Yhtäläinen on olemassa vain erilaisessa, ja erilainen ei sulje pois yhtäläistä, ilmiöiden yhtenäisyyttä joihinkin puoliin tai ominaisuuksiin nähden. Paljastaessaan ilmiöiden lainmukaiset yhteydet tiede toteaa samalla yhtäläisen erilaisessa ja erilaisen yhtäläisessä. Niinpä keksittyään eliöiden solurakenteen biologia totesi niiden yhtenäisyyden, mutta samalla se osoitti, että tämä eliöiden yhtäläisyys, solurakenne, on eri tyyppin eliöissä rakenteeltaan erilainen. Edelleen historiantutkimus on esimerkiksi paljastanut lain, että kaikissa tuotantovälineiden yksityisomistukseen perustuvissa yhteiskunnissa kehitys tapahtuu luokkataistelun tietä, mutta itse luokkataistelu on yhteiskunnallisen kehityksen eri asteilla erilaista. Ei kaikki yhdenmukainen ja yhtäläinen ole laki, laki on vain se, mikä ilmaisee ilmiöiden olemusta.

Lait ovat objektiivisia. Niitä ei luo ihmisen tajunta eikä tahto, vaan ne ovat olemassa niistä riippumatta. Lainmukaisuuksien objektiivisen luonteen myöntäminen on filosofiselle materialismille olennaista. Lenin kirjoitti: „Maaailma on materian lainmukaista liikettä, ja meidän tietomme, joka on luonnon korkein tuote, kykenee ainoastaan *heijastamaan* tätä lainmukaisuutta.”¹ Tieteen lait ovat luonnon ja yhteiskunnan objektiivisten lakien heijastusta.

Dialektinen materialismi on johdonmukaisen determinismin kannalla. Kaikki oliot ja ilmiöt liikkuvat, muuttuvat ja kehittyvät määrättyjen objektiivisten lakien mukaan, jokaisella tapahtumalla on syynsä.

Indeterminismin kannalla olevat filosofit kiistävät lainmukaisuuksien objektiivisuuden. Indeterminismin mukaan ilmiöitä eivät määrää syyt ja välttämättömyys, vaan ne riippuvat jumalasta, „korkeimmasta järjestä”, tahdosta tai tavoitteista. Indeter-

¹ V. I. Lenin, Teokset, 14. osa, s. 161.

minismi esiintyy erilaisissa muodoissa, mutta loppujen lopuksi se aina johtaa tieteellisen maailmankäsityksen korvaamiseen uskonnollisella. Lenin kirjoittikin: „*Lakien* häätäminen tieteestä on todellisuudessa vain *uskonnon lakien soluttamista niiden tilalle.*”¹

Teologia (kreikkalaisesta *theos* — jumala) selittää avoimesti, että luonnon ilmiöt syntyvät ja liikkuvat jumalan tahdosta ja että „luoja” on saattanut maailman järjestykseen. Tätä uskonnollista katsomusta tekevät tunnetuksi erilaisin muunnoksien idealistifilosofit. Niinpä esimerkiksi eräs nykyaikaisen filosofian suuntaus, *personalismi*, lähtee siitä, että olemisen alkuperusteena on „ylin persoonallisuus”, „maailman luoja”, jumala; kaikkia luonnon ja yhteiskunnan lakeja pidetään jumalallisen tahdon ilmauksina.

Myös kantilaiset kieltävät lainmukaisuuksien objektiivisen luonteen. He olettavat, että luonnonlait ovat järkemme aikaansaannoksia. Itse luonnossa, ilmiöiden maailmassa ei ole välttämättömyyttä, olennaista eikä yleistä, kokemuksestamme emme niitä saa. Ulkomaailmaa koskevat arvostelmat saavat yleisen luonteen muka siksi, että ne perustuvat järjen yleisiin apriorisiin kategorioihin.

Idealistinen katsomus, jonka mukaan järki sanelee luonnolle lait, on levinnyt voimakkaasti positivistisessä filosofiassa. Niinpä machilainen *Pearson* kirjoitti: „...sanan tieteellisessä mielessä laki on asiallisesti inhimillisen hengen tuote, joka ei ole ajateltavissa ilman ihmistä. Se on olemassa inhimillisen intellektin luovan voiman ansiosta. On paljon järkevämpää väittää, että ihminen antaa Luonnolle lait, kuin että Luonto antaa lait ihmisille.”²

Uuspositivisti *Wittgenstein* väittää, että syy-yhteyden laki on vain lain muoto, vain suvun nimi, mutta ei ilmiöiden objektiivisen yhteyden ilmaus. Hän kirjoittaa: „Tulevaisuuden tapahtumia ei voida johtaa nykyisyyden tapahtumista. Usko syy-yhteyteen on taikauskoa.”³ Arvostelmat, joita tieteessä nimitetään laeiksi,

¹ *V. I. Lenin*, Teokset, 20. osa, s. 193.

² *Karl Pearson*, *The Grammar of Science*, London 1937, p. 77, Chapter III *The Scientific Law*, § 4 *Man as the Maker of Natural Law*.

³ *Wittgenstein*, *Ludwig*, *Tractatus Logico-Philosophicus*, London 1955, p. 108.

ovat muka vain kielitieteellisiä lauseita, eivätkä ne heijasta itse fyysillisten objektien käyttäytymistä.¹

Kieltäessään lakien objektiivisuuden idealistifilosofit järkeilevät joskus seuraavasti. Laki on olennaista ilmiöissä, mutta ihminenhän itse selittää omien tarpeittensa mukaan jotain olennaiseksi ja jotain toista epäolennaiseksi. Kuinka voimme tietää, sanoo pragmaatikko *Schiller*, mikä muodostaa ihmisen olemuksen? Jumaluusoppineelle on ihmisessä oleellisinta se, että hänellä on sielu, lääkärielle se, että hänellä on keho, kokille taas se, että hänellä on vatsa ja pyykkärielle se, että hän pukeutuu vaatteisiin.² Eri näkökannoilta katsoen tämä kaikki on ihmiselle yhtä olennaista kuin sekin, että hän ansaitsee rahaa. Näistä järkeilyistä tehdään seuraava johtopäätös: olion olemuksen määrää subjekti, käsityksemme oliosta. Mikä on olennaista itse oliolle, sitä emme voi tietää, jopa koko kysymys olion olemuksesta on muka järjetön. Mutta kun ei tunnusteta objektiivista olemusta, niin ei tunnusteta myöskään objektiivista lainmukaisuutta.

Mutta todellisuudessa olion olemusta eivät määrää ihmisten mielipiteet tai käytännölliset edut. Esimerkiksi ihmisessä, kuten missä muussa tiedostuksen kohteessa tahansa, on paljon eri puolia ja ominaisuuksia, jotka voivat vetää puoleensa tutkijan mielenkiinnon. Kuitenkaan mikään mielenkiinto ei määrää ihmisen olemusta. Se voidaan käsittää vain siinä tapauksessa, että selvitetään ihmisen ne erikoisuudet, jotka erottavat hänet eläinmaailmasta. Silloin osoittautuu, että ihmisellä on sellainen olennainen ominaisuus, joka erottaa hänet eläinmaailmasta: ihminen valmistaa tuotantovälineitä ja tekee työtä; ihmisen olemus määräytyy historiallisesti määrättyjen yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuudesta.

On luonnollista, että olio on monien lakien vaikutuksen alainen, koska se on monilukuisissa yhteyksissä ja suhteissa muihin olioihin. Eri tieteenalat tutkivat erilaisia lakeja, joiden alaisena on yksi ja sama olio. Vedessä kemistiä kiinnostaa sen kemiallinen kokoomus ja reaktiot muiden aineiden kanssa, fyysikko taas

¹ Eräät nykyaikaiset positivistit yhdistävät luonnon lait muistoihin. Heidän mielestään lait ovat sellaisia kokemusperäisiä yleistyksiä, joilla on todennäköinen luonne ja joita vahvistavat jotkut muistot havaituista tosiasioista.

² *F. C. S. Schiller, Formal Logic, London 1912, p. 54.*

tutkii vettä toiselta kannalta, sen olomuotojen muutoksia, lämmön- ja sähkönjohtokykyä jne. Siksi fysiikka ja kemia paljastavat erilaisia lakeja, jotka vaikuttavat samassa oliossa. Mutta ei sen paremmin kemia kuin fysiikkakaan luo lainmukaisuuksia, vaan ainoastaan tutkii niitä. Useiden lainmukaisuuksien vaikutus samassa oliossa ei todista, että ne olisivat subjektiivisia, ihmisestä, hänen tarpeistaan ja ajatuksistaan riippuvaisia.

Luonnon ja yhteiskunnan lait eivät esiinny puhtaassa ja pelkistetyssä muodossa, vaan ne ilmetessään monimutkaistuvat monenlaisista olosuhteista johtuen. Jonkin lain vaikutus törmää koko joukkoon sille vastakkaisia voimia ja tendenssejä, joiden lävitse sen on raivattava tiensä. Esimerkiksi kapitalismin taloudellinen laki voiton suhdeluvun alentumistendenssistä johtuu vaihtelevan pääoman suhteellisesta vähenemisestä pysyvään pääomaan verrattuna. Tuo väheneminen puolestaan seuraa teknillisestä edistyksestä, pääoman elimellisen kokoonpanon kasvusta. Mutta samanaikaisesti useiden syiden vaikutuksesta johtuen voiton suhdeluvun aleneminen esiintyy vain vallitsevana tendenssinä.

Samaa voidaan sanoa proletariaatin kurjistumisen laista kapitalistisissa maissa. Tätä lakia vastaan vaikuttaa toinen laki, proletariaatin luokkataistelun laki, samoin kuin kahden järjestelmän, kapitalismin ja sosialismin välinen taistelukin. Tämän johdosta työväenluokan kurjistumisen laki ei ilmene samalla tavoin eri maissa. Siirtomaakansojen rosvoamisella ja niiden kustannuksella emämaissa tapahtuvalla työväenluokan ylempien kerrosten lahjomisella on myös vaikutuksensa proletariaatin kurjistumisen lain vaikutuksen epätasaisuuteen.

Eräät idealistit vaihtavat luonnossa ja yhteiskunnassa esiintyvän objektiivisen lainmukaisuuden tilalle *tarkoituseräisyyden* asettaen metafysiillisesti lain ja tarkoituksen vastakkain. Jo muinaiskreikkalaisessa filosofiassa esiintyi katsomus, jonka mukaan kaikki ilmiöt syntyvät jonkin lopullisen tarkoituksen vuoksi, tarkoitukseen tähtäävästä syystä (*causa finalis*), joka on mukamas riippumaton vaikuttavista syistä. Tämä tarkoituksenperä muka määrää ihmisten toiminnan, yhteiskunnan elämän ja kaiken liikunnan luonnossa. Itse maailmankaikkeuskin on luotu jonkin korkeimman tarkoituksen (*jumalan*) vuoksi. Tällaista maailmanselitystä, joka lähtee siitä, että kaikki

luonnonilmiöt muka pyrkisivät joihinkin lopullisiin tarkoitukseen, kutsutaan *teleologiaksi*.

Teleologia on syntynyt teologian puolustukseksi. Jumaluusoppineet ja idealistifilosofit ovat keksineet jopa erityisen fyysillis-teleologisen todistuksen jumalan olemassaolosta. Luonnon tarkoituksenmukainen ja järkevä rakenne, sanovat tämän todistuksen kannattajat, todistaa sen syyn järkevyyttä, joka on luonnon synnyttänyt, ts. se todistaa ajattelevan ja järkevän olion, jumalan olemassaoloa. Saksalainen filosofi Leibniz opetti, että maailmassa vallitsee jumalan ennalta säätämä harmonia, sopusointu ja että juuri meidän maailmamme on paras kaikista mahdollisista maailmoista.¹

Runoilija Heinrich Heine on kertomuksessaan „Harzin-retki” ivannut terävästi teleologiaa, jonka mukaan luonnossa on kaikki siinä määrin järkevää ja tarkoituksenmukaista, että puutkin ovat „vihreitä sen vuoksi, kun vihreä väri on hyvä silmille...”, että jumala loi härän, koska lihakeitto vahvistaa ihmistä, että hän loi aasin, jotta se palvelisi ihmisiä vertauskuvana, ja että hän loi itse ihmisenkin, jotta tämä söisi lihakeittoa eikä olisi aasi”.

Materialistit ovat arvostelleet teleologista luonnonkäsitystä. Demokritos, Epikuros, Lucretius, Bacon, ranskalaiset ja muut materialistit asettivat teleologiaa vastaan luonnonilmiöiden syyperäisyyden periaatteen. Tällöin 17. ja 18. vuosisadan materialistit asettivat teleologista maailmanselitystä vastaan mekanistisesti käsitetyn syy-yhteyden, missä ilmeni metafyyssillisen materialismin rajoittuneisuus. Niinpä eläimen ruumista suojaavan ihon tiivistä he selittivät kylmän ilman vaikutuksesta tapahtuvalla huokosten supistumisella. Biologisen tutkimuksen taso ei vielä tarjonnut mahdollisuuksia selvittää oikein elävässä luonnossa vallitsevaa suhteellista tarkoituksenmukaisuutta.

Materialistinen dialektiikka on kumottuaan teleologisen maailmankäsityksen antanut oikean ja järkiperäisen selvityksen tarkoituksesta ja sen suhteesta objektiivisiin lainmukaisuuksiin. Luonto ei aseta tarkoituseriä. Tosin tapaamme elollisessa luon-

¹ Karkeassa muodossaan teleologiaa tavataan yhä harvemmin. Nykyisin teleologinen maailmankäsitys useimmiten esiintyy immanentin teleologian muodossa, jonka mukaan ilmiöt ovat alistettuja piilevälle, sisäiselle tarkoitukselle. Mutta teleologia pysyy teleologiana riippumatta siitä, millaisen (sisäisen vaiko ulkoisen) tarkoituserän vaikutuksella korvataan objektiiviset luonnon lait. Siten teleologi jättää tieteen maaperän ja asettuu mystiikan, uskonnon, yli-luonnollista voimaa koskevan opin maaperälle.

nossa niin sanotun tarkoituksenmukaisuuden, kasvien ja eläinten sopeutumisen ympäristöönsä ja elinten sopeutumisen toisiinsa, elimistön „tarkoituksenmukaisen” rakenteen. Niinpä monet eläimet vaihtavat vuodenaikojen mukaan väriään: jänis on talvella valkoinen ja kesällä harmaa. Mutta „tarkoituksenmukainen” sopeutuminen ei ole samaa kuin tietoinen ja tarkoitusperäinen toiminta. Eivät eläimet, sen paremmin kuin kasvitkaan, aseta itselleen minkäänlaisia tarkoituseriä. „Tarkoituksenmukaisuus” elollisessa luonnossa on ympäristöön sopeutumista, joka on lainmukaista seurausta tahattomasti vaikuttavista fysikaalisista, kemiallisista ja biologisista tekijöistä.

Luonnon „tarkoituksenmukaisuuden” selvitti pätevästi Darwin, joka osoitti eliöiden tarkoituksenmukaisen rakenteen suhteellisuuden ja yksipuolisuuden. Kasvien ja eläinten sopeutuminen ympäristöönsä on syntynyt luonnollisen valinnan seurauksena: kaikki sopeutumaton tuhoutuu olemassaolon taistelussa. Kasvien ja eläinten tarkoituksenmukainen sopeutuminen on eliön ja sen elinehtojen välisen vuorovaikutuksen tulosta. Se on suhteellista ja menettää näiden konkreettisten ehtojen ulkopuolella merkityksensä. Jäniksen valkoinen väri on tarkoituksenmukainen ja hyödyllinen talven oloissa, mutta ilman maan lumipeitettä se muuttuu sille vahingolliseksi.

Materialistinen dialektiikka, joka seuraa johdonmukaisesti determinismia, ei silti sulje pois ihmisen tarkoituksia ja toiminnan vapautta. Itse asiassa vain deterministinen katsomus tekee mahdolliseksi arvioida täsmällisesti ja oikein, mitä merkitystä on ihmisten toiminnan määrätietoisuudella ja tarkoituksella. Luonnossa vaikuttavat toisiinsa sokeat, tahattomat voimat, ja yleiset lait ilmenevät näiden voimien vuorovaikutuksessa. Luonnossa ei ole tietoista tarkoituseriä. Yhteiskunta kehittyy tajunnalla varustettujen ja määrättyihin tavoitteisiin pyrkivien ihmisten toiminnan tuloksena. Ihminen ei saa luonnossa muutoksia aikaan vain pelkän läsnäolonsa ansiosta, hän pakottaa työllään luonnon palvelemaan tarkoituksiaan. Tästä inhimillisen toiminnan erikoisluonteesta idealistit ovat tehneet jotain absoluuttista irrottaessaan inhimillisessä toiminnassa esiintyvän tietoisien tavoitteen niistä objektiivisista lainmukaisuuksista, jotka ovat sen synnyttäneet, ja ulottaessaan tarkoituserän käsitteen luontoonkin.

Tarkoituserät, joita ihminen asettaa itselleen käytännöllisessä toiminnassaan, voivat käydä yhteen tai olla ristiriidassa objektiivisen maailman lainmukaisuuksien kanssa. Sitä mukaa kuin ihminen tiedostaa yhä tarkemmin luonnon ja yhteiskunnan lait, hän asettaa itselleen yhä oikeampia ja tieteellisesti perusteltuja päämääriä.

Niinpä proletariaatti asettaa vallankumouksellisen taistelunsa päämääräksi kapitalismin kukistamisen ja oikeudenmukaisen yhteiskuntajärjestelmän, kommunismin pystyttämisen. Tämä työväenluokan luokkataistelun tavoite on syyperäisesti määrätty, se johtuu tiedostetuista yhteiskunnan objektiivisista lainmukaisuuksista.

Kun ihmisen tarkoituserät juontuvat aineellisen maailman tiedostetuista kehityslaeista, silloin käytännöllinen toiminta näiden päämäärien saavuttamiseksi on menestyksellistä. Samalla lakien tuntemus antaa ihmiselle mahdollisuuden nähdä ennakolta niin läheiset kuin kaukaisetkin seuraukset hänen aktiivisesta puuttumisestaan tapahtumien luonnolliseen kulkuun. Jos ihmisen tavoitteet nojautuvat vain ulkoisten ja epäolennaisten yhteyksien tuntemukseen, niin käytännöllinen toiminta voi osoittautua menestyksettömäksi. Oikea, tieteellinen tavoitteen asettaminen ja oikea keinojen valinta sen saavuttamiseksi tekevät ihmiselle mahdolliseksi käyttää objektiivisia lakeja hyväksi luonnon ja yhteiskunnallisten voimien hallitsemiseksi.

Lakien objektiivisen luonteen myöntäminen ei siis suinkaan merkitse ihmisen voimattomuutta yhteiskunnallisten ja luonnon voimien edessä. Materialistiselle dialektiikalle on fatalismi yhtä vierasta kuin subjektivismikin. Luonnon ja yhteiskunnan lakeja ei voida tehdä tyhjäksi, mutta se ei merkitse, että ihmiset olisivat voimattomia muuttamaan niitä ehtoja, joiden pohjalta syntyvät määrättyt lait, ja siten ehtoja muuttamalla muuttamaan lakien vaikutusta. Niinpä hävitettäessä kapitalistisen järjestelmän olemassaolon ehdot lakkaavat kapitalismin laitkin vaikuttamasta. Niiden tilalle syntyvät uusien ehtojen pohjalta uudet lait, sosiaalisin lait.

Erilaisista ehdoista riippuen lain ilmenemismuoto vaihtelee. Samat lait ilmenevät mitä erilaisimmissa muodoissa. On olemassa ikuisia luonnonlakeja, mutta nekin ehdoista riippuen muuttavat ilmenemismuotoaan. Engels kirjoitti: „*Ikuiset luon-*

nonlait muuttuvat myös yhä enemmän historiallisiksi. Että vesi on 0—100°C nestemäistä, on ikuinen luonnonlaki, mutta jotta se olisi pätevä, on oltava 1) vettä, 2) kyseinen lämpötila ja 3) normaali paine. Kuussa ei ole vettä, Auringossa on vain sen alkua-aineita, jotenka näihin taivaankappaleihin nähden kyseinen laki ei ole olemassa.”¹

Monet fysikaaliset, kemialliset ja biologiset lait pätevät vain Maassa vallitsevissa olosuhteissa. Muilla taivaankappaleilla vallitsevat toisenlaiset olosuhteet ja siis vaikuttavat toiset laitkin. „Jos haluaisimme puhua luonnon yleisistä laeista, jotka pätevät samalla tavoin *kaikissa* kappaleissa, tähtisumusta ihmiseen, niin meille jää vain paino ja ehkä hyvin yleisluontoinen määritelmä energian muuttumisteoriasta... Mutta tätä teoriaa johdonmukaisesti kaikkiin luonnonilmiöihin sovellettaessa se itse muuttuu jossain maailmanjärjestyksessä sen synnystä tuhoon saakka tapahtuvien toisiaan seuraavien muutosten historialliseksi kuvaukseksi, ts. se muuttuu historiaksi, jonka kussakin vaiheessa vaikuttavat saman universaalin liikunnan toiset lait, ts. toiset ilmenemismuodot, ja tällä tavoin siis ehdottomasti yleispäteväksi ei jää muuta kuin — *liikunta*.”²

Lakien vaikutus siis riippuu ehdoista. Lakien ilmenemismuodot muuttuvat erilaisissa konkreettisissa ehdoissa. Tiedostettuaan lait ja niiden ilmenemisen monimuotoisuuden ihminen voi muuttaa, ehtoja ja käyttää lakeja käytännöllisiin tarpeisiinsa. Hän voi alistaa ja hallita tahattomia ja sokeita luonnon sekä yhteiskunnan voimia. Hän voi luoda lain vaikutukselle joitakin ehtoja ja poistaa toisia saaden siten erilaisia tuloksia. Luonnon ja yhteiskunnan lakien tiedostamisen käytännöllinen merkitys onkin juuri siinä, että ihminen voisi hallita näitä lakeja ja käyttää niitä yhteiskunnan eduksi ja hyödyksi, hallita luonnon ja yhteiskunnan voimia ja ohjata niitä tarkoituksenmukaisesti.

Luonnon ja yhteiskunnan lakien tiedostamisen ja käytännöllisen soveltamisen tiellä on monia vaikeuksia. Lakia ei voida nähdä eikä koskettaa, se ei ole välittömästi aistittavissa. Taivaankappaleiden mekaniikan lait, kuten sanotaan, eivät ole taivaalle kirjoitettuna. Lain keksiminen on ihmisten pitkäaikaisen abstrahoivan ajattelun tulos, tiedostuksen tulos.

¹ F. Engels, *Dialektik der Natur*, S. 664.

² Sama, s. 665.

Tieteessä esiintyy ns. *statistisen lainmukaisuuden* käsite, joka pätee vain suuressa ilmiöyhdelmässä, mutta ei tämän yhdelmän jokaisen erillisen aineksen kohdalla kuten dynaaminen lainmukaisuus. Statistisen lainmukaisuuden vallitessa on ilmiöyhdelmässä kaottisesti hajaantuneena jokin yleinen ominaisuus. Tällainen lainmukaisuus ilmenee ja voidaan todeta suuressa tapausten määrässä, tosiasioiden joukkoluontoisessa vyöryssä. Yksityisten ilmiöiden, erillisten tapausten suurta lukumäärää summeeratessa niiden satunnaiset poikkeamat suuntaan tai toiseen häviävät: sattumat sammuttavat, tasoittavat toisensa. Niinpä esimerkiksi tavarain arvojen summa käy yhteen niiden hintojen summan kanssa. Mutta tämä lainmukaisuus ei voi paljastua kussakin erillisessä tavarassa, jonka hinta saattaa olla milloin ylä- milloin alapuolella sen arvon: „...on aivan luonnollista”, kirjoittaa Lenin, „että sellaisten hajallaan olevien tavarantuottajien yhteiskunnassa, joita ainoastaan markkinat yhdistävät, ei lainmukaisuus voi ilmetä muutoin kuin keskimääräisenä, yhteiskunnallisena, joukkoluontoisena lainmukaisuutena, yksilöllisten puoleen tai toiseen poikkeamien tasoittuessa keskenään”¹. Samaan tapaan kaasun paineessa astian seinämiin valitsee määrätty lainmukaisuus ja suuruus. Kuitenkin jokaisen erillisen molekyylin liike astian sisällä on luonteeltaan satunnaista; statistisen lainmukaisuuden tuntemuksen perustalta ei voida ennakoita sanoa kunkin kaasumolekyylin liikkeen täsmällistä suuntaa astiassa.

Statistinen laki omaa kaikki lain ominaisuudet: objektiivisuuden, välttämättömyyden, yleisyyden, se pätee kaikissa saman tyyppin yhdelmissä ja ilmaisee ilmiöiden olennaista ja välttämättöntä yhteyttä. Statistisen lainmukaisuuden paljastamiseksi on tutkittava suuri määrä sattumia. On olemassa *suurten lukujen laki*, joka ilmaisee välttämättömyyden ja sattuman välisen dialektisen yhteyden. Tämän lain mukaisesti monilukuisten satunnaisten tekijöiden kokonaisvaikutus johtaa tulokseen, joka ei riipu yksityisestä, erillisestä tapauksesta.

Eräät porvarilliset filosofit ja luonnontutkijat pyrkivät erottamaan statistiset lainmukaisuudet dynaamisista. Se ilmenee ennen muuta väitteissä, että ilmiöissä, joissa vaikuttavat statis-

¹ V. I. Lenin, Teokset, 21. osa, s. 52.

tiset lainmukaisuudet, eivät vaikuta mitkään dynaamiset lainmukaisuudet. Kvanttimekaniikan lait ovat luonteeltaan statistisia. Siksi indeterminismin kannalla olevat fyysikot sanovat, että yksityisen elektronin käyttäytyminen ei ole minkäänlaisten objektiivisten lainmukaisuuksien determinoimaa.

Statistinen lainmukaisuus ei suinkaan merkitse, että yhdelmän yksityinen ilmiö ei yleensä olisi minkäänlaisten objektiivisten lakien alainen. Yhdelmän jokaisen erillisen yksikön liike johonkin suuntaan, sen poikkeaminen johonkin toiseen suuntaan on syyperäistä. Jonkun tavaran hinta voi ylittää huomattavasti sen arvon, mutta tällä ylittämällä on syynsä, esimerkiksi suuri kysyntä ja kilpailijoiden puuttuminen kyseisellä hetkellä.

Maailmassa ei ole sellaisia ilmiöitä, joissa vallitsisivat vain joko statistiset tai dynaamiset lainmukaisuudet. Jokaisessa ilmiössä punoutuu yhteen monilukuisten ja erilaisten lakien vaikutus, sillä ilmiöt ovat monin tavoin yhteydessä keskenään: toisten ilmiöiden kanssa ne ovat statistisin lainmukaisuuksin sidottuja ja toisten dynaamisin. Dynaaminen lainmukaisuus ei sulje pois statistista, eikä statistinen dynaamista. Esimerkiksi kaasumolekyylin liike astiassa on muihin molekyyleihin yhteydessä statistisin lainmukaisuuksin, mutta tämä molekyyli on astiassa olevien muiden molekyyliden tapaan alistettu samalla myös sille dynaamiselle lainmukaisuudelle, joka määrää astian aseman avaruudessa. Statistisesti todettu ilmiöiden yhteys on syyperäisesti määrätty.

4. Välttämättömyys ja sattuma

Determinismin periaatteen johdonmukainen noudattaminen liittyy välttämättömyyden ja sattuman keskinäissuhdetta koskevan ongelman oikeaan ratkaisemiseen. Ilman tämän keskinäissuhteen selvittämistä ei voida ymmärtää objektiivisten lakien vaikutusta.

Kuten jo aikaisemmin sanottiin, lainmukaiset yhteydet ovat objektiivisesti edellytetyjä, olennaisia ja välttämättömiä. *Välttämättömyys* on se mikä johtuu olemuksesta, olioiden sisäisestä yhteydestä ja minkä väistämättä täytyy tapahtua. Välttämättömyyden vastakohta on *sattuma*. Sattuma on epävakainen, se ei liity sisäisesti eikä välttämättömästi prosessin olemukseen.

Satunnainen ilmiö voi esiintyä tai olla esiintymättä, se voi tapahtua näin tai noin. Välttämättömyydellä on syy itsessään, sattumalla muussa. Esimerkiksi uuden yhteiskuntajärjestelmän, sosialismin voitto on välttämätön ilmiö, joka johtuu koko edeltäneen yhteiskunnallisen kehityksen olemuksesta, se tapahtuu ehdottomasti koko maailmassa, tämän ilmiön syy piilee yhteiskunnan kehityksen sisäisissä lainmukaisuuksissa. Sattuma on se, että jonkin kasvin siemen on kantautunut sellaiselle alueelle, mihin tämän kasvilajin siemenet eivät olleet aikaisemmin joutuneet. Sattuma on se, että tämä siemen on löytänyt siellä suotuisat olosuhteet kasvuun. Näiden ilmiöiden syy on siemenen ulkopuolella: siemenen kehityskulkuun ei sisälly syytä sen siirtymiseen tälle tai tuolle alueelle; siemenestä ei riipu se, millaisiin olosuhteisiin se joutuu ja millaisia vastuksia se kohtaa kasvu- paikallaan. Ei ole lainkaan välttämätöntä, että kyseinen siemen joutuu kyseiselle alueelle, että se löytää siellä suotuisat olosuhteet jne. Kun jonkin kasvin siemen kypsyy, riippuu sen myöhempi olemassaolo monista sattumista.

Metafyysikot tarkastelevat sattumaa ja välttämättömyyttä toisensa poissulkevinä: välttämättömällä ei ole mitään tekemistä sattuman kanssa ja sattuma sulkee välttämättömyyden ehdottomasti pois. Metafyysilliselle materialismille on luonteenomaista sattuman kieltäminen ja puhtaan, ehdottoman välttämättömyyden herruuden tunnustaminen luonnossa ja yhteiskunnassa. Jo Demokritos sanoi, että kaikki tapahtuu ainoastaan välttämättömyydestä: „*Ihmiset ovat keksineet sattuman epäjumalan [kuvan] käyttääkseen sitä verukkeena, joka peittelee heidän omaa harkintakyvyttömyyttään.*”¹ Myös 18. vuosisadan ranskalaiset materialistit pitivät sattumaa subjektiivisena kategoriana, yleiskäsitteenä. Niinpä Holbach kirjoitti, että luonnossa, yhteiskunnassa ja inhimillisessä ajattelussa kaikki on ehdottoman välttämättömyyden alaista. Ei voi olla mitään muuta verrattuna siihen mikä on olemassa: „...Kaikki mitä havaitsemme on *välttämätöntä* elikkä ei voi olla toisin kuin se on...”² Ei yksikään elävä olento voi toimia toisin kuin se toimii eikä ainoakaan atomi kohtaa toista sattumalta. Sattumasta puhuminen merkitsee

¹ „Материалисты древней Греции”, стр. 69.

² *Système de la nature ou Des Lois du Monde Physique et du Monde Moral*, par M. Mirabaud, Première partie, Londres 1781, p. 44.

Holbachin mielestä sitä, ettei tunneta luonnon lakeja. Sattuman kieltämistä on perusteltu sillä, että maailmassa on objektiivisesti olemassa syy-yhteys, joka sulkee pois kaikenlaisen sattuman. Ilmiötä voidaan pitää sattumana vain siihen saakka, kunnes on saatu selville sen olemassaolon syy. Heti kun ilmiön syy selviää, on sattuma lopussa. Siitä johtopäätös: sattuma on subjektiivinen yleiskäsite, joka ilmaisee sitä, että emme tunne esinettä. Meneen ajan materialistit olivat siinä virheellisessä uskossa, että sattuman objektiivisuuden tunnustaminen johtaa väistämättömästi idealistiseen maailmankäsitykseen, indeterminismiin.

Äärimmäisyydet yhtyvät, ja tässä tapauksessa sattuman kieltäminen johtaa tosiasiallisesti välttämättömyyden painamiseen sattuman asteelle. Kun sanotaan, että kaikki on ehdottoman välttämätöntä, on se samaa kuin päinvastainen väite: kaikki on yhtä satunnaista. Kaiken julistaminen välttämättömäksi merkitsee välttämättömyyden liuentamista sattumien suureen joukkoon erikoisena ilmiöiden yhteyden muotona. Jos kaikki on välttämätöntä, niin lehtien lukumäärä tietyssä puussa on yhtä väistämätön ilmiö kuin yleisen painovoiman laki.

18. vuosisadan ranskalaiset materialistit, jotka kielsivät sattuman, selittivät todellisuudessa kaikki yhteiskunnan historian, tapahtumat satunnaisilla seikoilla. Holbach kirjoitti: „...meidän, täytyy olla vakuuttuneita siitä, ettei ole niin pientä eikä etäistä syytä, joka ei joskus vaikuttaisi meihin mitä voimakkaimmalla, ja odottamattomimmalla tavalla. Voi käydä niin, että Libyan hedelmättömillä tasangoilla kokoutuvat ensimmäiset myrskyn idut, joka tuulien kuljettamana saapuu meille, tihentää ilmapiirimme ja vaikuttaa ihmisen mielialaan ja intohimoihin, ja ihminen taas voi muodostuneen asiointilan johdosta vaikuttaa moniin toisiin ihmisiin ja omavaltaisesti ratkaista monien kansojen kohtalon.”¹ Näin siis satunnainen seikka (hiekkajyvänen Libyan erämaasta) voi määrätä yhteiskuntakehityksen kulun, aiheuttaa sotia, onnettomuutta kansoille. Ranskalaiset materialistit kohottivat satunnaiset syyt välttämättömien arvoon ja lankesivat sen johdosta itse idealismiin ja fatalismiin.

Sattuman kieltävä metafyyssillinen materialismi on voimaton taistelussa fatalismia vastaan, joka kasvattaa alistuvaisuuteen

¹ *Système de la nature ou Des Lois du Monde Physique et du Monde Moral*, p. 45.

luonnon ja yhteiskunnan alkuvoimien edessä kuten salaperäisen kohtalon tahtoon.

Nykyajan positivistit kieltävät välttämättömyyden olemassaolon luonnossa ja yhteiskunnassa. Wittgenstein väittää, ettei ole sellaista välttämättömyyttä, jonka vaikutuksesta täytyy tapahtua jotakin, koska on tapahtunut toista. Hänen mukaan on olemassa ainoastaan sellainen looginen välttämättömyys, että toinen arvostelma seuraa toisesta; tämä välttämättömyys ei heijasta mitään objektiivista lainmukaisuutta, vaan syntyy kielen luonteesta.

Ihmisten käytännöllinen toiminta todistaa kuitenkin sekä välttämättömyyden että sattuman objektiivisen olemassaolon luonnossa ja yhteiskunnassa. Mutta pelkkä välttämättömyyden ja sattuman objektiivisen olemassaolon tunnustaminen ei vielä riitä. Voidaanhan järkeillä näin: välttämättömyys on olemassa erikseen ja sattuma erikseen; toiset yhteydet ja tapahtumat ovat ainoastaan välttämättömiä ja toiset ainoastaan satunnaisia; tieteellä ei ole mitään tekemistä sattumien kanssa, vaikka ne ovat olemassakin, se tutkii vain olennaista, pysyvää, ehdotonta. Sellaista katsantokantaa edusti Ch. Wolff.

Mutta välttämättömyys ilmaisee itsensä lukemattomien sattumien kautta, samoin kuin yleinen ilmenee yksityisten ilmiöiden kautta. Ja tieteen tehtävänä on löytää, selvittää piilevä välttämättömyys, lainmukaisuus sattumien näennäisessä kaaoksessa.

Materialistinen dialektiikka selvittää syvällisesti ja kaikilta puolin sattuman ja välttämättömyyden keskinäisen yhteyden, niiden muuttumisen toisikseen materian kehitysprosessissa. Sattuma on välttämättömyyden ilmenemismuoto ja täydennys. Engels kirjoittaa: „...se, mitä pidetään välttämättömyytenä, muodostuu pelkistä sattumista ja se, mitä luullaan satunnaiseksi, on muoto, jonka takana välttämättömyys piilee...”¹

Kuvitelkaamme, että joku pienomistaja, esimerkiksi sokerileipomom omistaja kapitalistisessa maassa on joutunut taloudelliseen häviöön ja muuttunut proletaariksi. Sellaista sattuu usein. Sokerileipuri itse ajattelee, että tapahtuma on pelkkä sattuma, joka ei ole missään tekemisissä välttämättömyyden kanssa. Ja sattuma todellakin on, että häviöön on joutunut juuri tämä eikä

¹ K. Marx ja F. Engels; Valitut teokset, II osa, s. 347.

joku toinen leipuri; toisessa paikassa ja jonkin verran toisenlaisissa olosuhteissa leipuri voi elää koko ikänsä liikkeensä omistajana. Voidaan löytää monia satunnaisia seikkoja, jotka ovat aiheuttaneet juuri tämän leipurin häviöön joutumisen, esimerkiksi se, että lähistöllä on avattu suuri kondiittorinmyymälä, joka tarjoaa halvempia tavaroita, minkä johdosta sokerileipurimme on menettänyt ostajansa jne. Mutta tämän tapahtuman takana, kuten kaikenlaisen sattuman takana, piilee välttämättömyys. Pienomistajien (pikkukauppiaiden, käsityöläisten, talonpoikien) häviöön joutuminen teollisesti kehittyneen kapitalistisen yhteiskunnan oloissa on välttämätön, väistämätön prosessi, kapitalismin laki. Tämä välttämättömyys raivaa tiensä suuren sattumien paljouden läpi (näiden tai niiden erillisten pienomistajien häviöön joutuminen). Ilman näitä yksityisiä ja siis taloudellisen kehityksen yleiseen kulkuun nähden satunnaisia ilmiöitä ei taloudellinen välttämättömyys voi ilmetä.

Sattuma ei ole syyn puuttumista. Kaikilla sattumilla on syynsä. Sokerileipuri joutui häviöön sen vuoksi, että ilmaantui vaarallinen kilpailija. Kun on olemassa syy ja olosuhteet sen vaikutukselle, johtuu seuraus siitä välttämättömästi. Syy-yhteys on ilmiöiden yhteyden yleinen muoto. Mutta olosuhteet tietyn syyn vaikutukselle voivat olla olemassa tai olematta. Itse syyt ovat erilaisia: on sellaisia, jotka johtuvat kehitysprosessin sisäisestä logiikasta ja ovat siis välttämättömiä; on myös satunnaisia syytä, jotka voivat olla esiintymättäkin.

Luonnollinen kuolema vanhuuden ja raihnauuden johdosta ei ole satunnainen. Mutta terveen ihmisen kuolema auton töytäisystä olisi voinut jäädä tapahtumattakin asiainkulun muodostuessa toisenlaiseksi, jos henkilö olisi lähtenyt kotoaan minuuttia myöhemmin tai aikaisemmin tai kohdannut kadulla toverin ja viivähtänyt hänen seurassaan. Sattuma ilmaantuu erilaisten syyperäisesti määräytyvien ilmiöiden yhtymäkohdassa. Näiden ilmiöiden yhtyminen juuri kyseisessä kohdassa ei ole välttämättöntä; se on tulos monien seikkojen yhteen sattumisesta. Jos jokin niistä puuttuisi, ei se olisi mahdollista.

Sattuma ja välttämättömyys kehitysprosessissa muuttuvat toisikseen. Esimerkiksi vangeista tehtiin joissakin tapauksissa orjia jo ennen orjanomistusjärjestelmän olemassaoloa, mutta nuo tapaukset eivät olleet luonteenomaisia eivätkä välttämättömiä,

ne eivät johtuneet sukuyhteisöjärjestelmän sisäisistä tarpeista. Mutta kun tuotantovoimat kehittyivät sellaiselle tasolle, että ilmaantui lisätuotteen tuotanto, ei orjuuteen alistaminen enää ollut yksityinen, vaan yleinen ilmiö, antiikin yhteiskunnan hallitseva taloudellinen suhde.

Tiede ei kiellä sattuman olemassaoloa. Sattuma on objektiivisesti olemassa, ja tiede tutkii sitä. Mutta tiede ei saa pysähtyä siihen: tiede on velvollinen tuomaan satunnaisten ilmiöiden takaa esiin sattumissa ilmenevän välttämättömyyden, lainmukaisuuden.

Objektiivisesti olemassaolevana sattuma vaikuttaa enemmän tai vähemmän ilmiöiden kehityskulkuun. Historiaa tekevät ihmiset, joiden kyvyt ja pyrkimykset ovat erilaisia. Kun jokin yhteiskunnallinen välttämättömyys kypsyy, löytyy aina ihmisiä, jotka toteuttavat sen elämässä. Mutta miten he sen toteuttavat, se riippuu monista satunnaisista seikoista: liikkeen johtoon asettuneiden henkilöiden kyvyistä, taipumuksista ja luonteesta. Yleiseen historialliseen prosessiin nähden on sattuma, että juuri kyseinen henkilö on johtanut tiettyä liikettä, mutta sikäli kuin hän on jo tullut tämän liikkeen johtoon, hän vaikuttaa siihen, lyö oman leimansa näihin tai noihin tapahtumiin.

Sattumat vaikuttavat eri tavoin elämäämme: toiset vaikuttavat suotuisasti, toiset turmiollisesti, toiset jouduttavat kehitysprosessin kulkua, toiset vaikeuttavat ja hidastavat sitä. Yhteiskunnan eri kehitysasteilla on ihmisten elämä eri määrin riippunut luonnon sattumista. Alkukantaisen ihmisen elämä riippui miltei kokonaan luonnon sattumista; toimeentulovälineiden hankkiminen riippui suuresti satunnaisista seikoista: onnistuneesta metsästyksestä jne. Jokin luonnononnettomuus (kuivuus, rankkasade, toisten heimojen hyökkäys) saattoi johtaa heimon tuhoon. Yhteiskunnan tuotantovoimien ja tieteen kehittyessä ihmiset vapautuivat yhä enemmän sattuman vallanalaisuudesta.

Sosialismin vallitessa ihmiset saavat ensimmäistä kertaa historiassa mahdollisuuden yhä enemmän hallita yhteiskunnallisia prosesseja, käyttää tietoisesti lakeja koko yhteiskunnan hyväksi. Sosialismin vallitessa ovat kansan käytettävissä kaikki mahtavat tuotantovälineet ja yhä suuremman merkityksen saava tiede,

jotka antavat mahdollisuuden monien luonnon sattumien tuhoisien vaikutusten poistamiseen. Tiedostetut luonnon kehityslait ja tehokas tuotantotekniikka auttavat sosialismin vallitessa ihmistä hallitsemaan luonnonvoimia ja niitä käytetään kansan hyväksi.

5. Mahdollisuus ja todellisuus

Jotta voitaisiin syvällisesti ymmärtää luonnon ja yhteiskunnan lakien vaikutus, välttämättömyyden ilmeneminen sattumien kautta sekä ne tiet ja keinot, joiden avulla ihminen käyttää objektiivisia lakeja käytännöllisiin tarpeisiinsa, on tarkasteltava myös mahdollisuuden ja todellisuuden ongelmaa sekä niitä ehtoja, joiden vallitessa edellinen muuttuu jälkimmäiseksi.

Mahdollisuuden yleiskäsite ilmaisee materian kykyä saada erilaisia muotoja liikunnan prosessissa. Jokainen ilmiö voi tiettyjen ehtojen vallitessa muuttaa olomuotoaan, muuttua toiseksi ilmiöksi (esimerkiksi alemmat muodot muuttuvat korkeammiksi). Tämä mahdollisuus johtuu siitä, että kaikki oliot, ilmiöt ja prosessit ovat keskeytymättömässä liikkeessä ja muutoksessa, mikä tapahtuu ihmisten tajunnasta ja tahdosta riippumattomien tiettyjen lakien mukaan. Ilmiö voi tulla toiseksi, siihen sisältyy tämä objektiivinen mahdollisuus.

Mutta mihin suuntaan jonkin esineen muuttuminen voi tapahtua, millaiseksi toiseksi se voi tulla? Se riippuu määräytyistä ehdoista ja seikoista.

Luonnon ja yhteiskunnan ilmiöissä piilevien mahdollisuuksien ja niiden uudeksi todellisuudeksi muuttumisen ehtojen selvittäminen on tieteen ja ihmisten käytännöllisen toiminnan mitä tärkein tehtävä. Mahdollisuus muuttuu todellisuudeksi olemiseen sisältyvän välttämättömyyden, lainmukaisuuden vaikutuksesta.

*Todellisuus*¹ on toteutunut mahdollisuus. Mahdollisuus ilmaisee olemisen (luonnon ja yhteiskuntaelämän) lainmukaisen liikunnan tendenssiä.

¹ Oppisanaa „todellisuus” käytetään toisessakin, laajemmassa mielessä: sillä tarkoitetaan koko ympärillämme olevaa maailmaa kaikkine siinä olevine mahdollisuuksineen. Tässä tarkastelemme todellisuutta sen suhteessa mahdollisuuteen.

Erilaisista ehdoista riippuen voi sama mahdollisuus toteutua erilaisissa muodoissa. Niinpä kapitalismin kehitys on useissa maissa kulkenut preussilaista tai amerikkalaista tietä.

Mahdollisuuksien toteutumisen muodot riippuvat monista seikoista. Esimerkiksi hyvän viljasadon saanti jollakin alueella tietynä vuotena perustuu moniin lainmukaisiin tekijöihin (laatusiemenet, parannettu maan muokkaus, oikean viljelyjärjestelmän valinta jne.), mutta tämä mahdollisuus liittyy myös moniin satunnaisiin seikkoihin (sateen ja aurinkoisten päivien määrä kyseisenä vuotena, säätila elonkorjuun aikana jne.). Tästä syystä on mahdollisuuksia selvittäessä otettava huomioon sekä välttämättömät että satunnaiset tekijät, jotka määräävät nämä mahdollisuudet.

Mahdollisuus on mahdottomuuden vastakohta.

Porvariston nykyaikaisilla ideologeilla, jotka suhtautuvat voluntaristisesti¹ maailman tulkitsemiseen, on mieliharrastuksena mahdottoman esittäminen mahdollisena ja päinvastoin mahdollisen mahdottomana. Niinpä he jättävät huomiotta kapitalismissa vallitsevan kilpataistelun ja tuotannon anarkian lain ja yrittävät todistaa „suunnitelmallisen”, „järjestyneen” ja „pulattoman” kapitalismin mahdollisuuden. He esittävät mahdottoman mahdollisena. Toisaalta porvariston taantumuksellimmat ja aggressiivisimmat piirit kieltävät erilaisiin yhteiskuntajärjestelmiin kuuluvien valtioiden rauhanomaisen rinnakkainolon, vaikka se onkin ainoa alternatiivi hävittävälle ydinasesodalle.

Mahdollisuutta ja mahdottomuutta on tarkasteltava konkreettisesti. Olosuhteiden muutoksista ja uusien lakien ilmaantumisesta riippuen voi mahdoton tulla mahdolliseksi, esimerkiksi kommunismin aineellisen ja teknillisen perustan luominen Neuvostoliitossa ei ollut mahdollista heti Lokakuun vallankumouksen jälkeen. Sitten kun NKP toteutti toisen ohjelmansa ja sosialismi voitti täydellisesti, syntyivät välttämättömät ehdot asteittaiselle siirtymiselle kommunismiin ja sen aineellisen perustan luomiselle.

Mahdollisuus ja todellisuus ovat suhteellisesti vastakkaisia kehityksen kahtena puolena: kehityksen lähtökohtana ja tulok-

¹ Voluntarismi on eräs idealismin laji. Voluntaristit pitävät tahtoa kaiken olevaisen perustana.

senä. Ja koska kehitys on tapahtumaketju, niin jokainen sen renkas on lähtökohta toisen suhteen ja tulos toisen suhteen. Feodaalinen järjestelmä sisältää kehityksensä tietyllä asteella kapitalistisen järjestelmän ja kapitalistinen sosialistisen järjestelmän mahdollisuuden. Ja sosialistisen järjestelmän muodostuttua syntyi siirtomaakeestä vapautuneille maille ei-kapitalistisen kehityksen mahdollisuus. Mutta näiden maiden kansojen on taisteltava sen toteuttamisen puolesta.

Vaikka mahdollisuus ja todellisuus muuttuvat toisikseen, on ne tarkasti erotettava toisistaan. Mahdollisuuden pitäminen todellisena merkitsee, että tehdään karkea virhe, johdetaan harhaan itseä ja toisia. Jos kaikki mahdollinen olisi samalla todellista, ei luonnossa ja yhteiskunnassa olisi minkäänlaista kehitystä. Mahdollisen ja todellisen sekoittaminen toisiinsa politiikka johtaa itsepetokseen ja vakaviin virheisiin.

Jos pidettäisiin johdonmukaisesti kiinni subjektivistien kannasta, pitäisi kaikki myöntää mahdolliseksi. Maailmassa on sattumia; näin ollen, järkeilevät subjektivistit, kaikkea voi tapahtua, kaikki on mahdollista: kun Maa pyörii tänään Auringon ympäri, niin huomenna Aurinko saattaakin mahdollisesti kiertää Maan ympäri. Sen vuoksi on myös mahdollista kaikki mitä toivotaan. Subjektivistinen käsitys mahdollisuudesta on *kestämätön*, se on ristiriidassa luonnon ja yhteiskunnan ilmiöiden tosiasiallisen kehityksen kanssa.

Käytännöllisessä toiminnassa ei ole nojattava siihen, että kaikki on mahdollista („kaikenlaista voi sattua”), vaan *reaaliseen mahdollisuuteen*, joka johtuu olemassaolevasta ja vaikuttavasta lainmukaisuudesta ja olemassaolevista ehdoista. Objektivisen lainmukaisuuden olemassaolo on välttämätöntä, mutta ei vielä riittävää tämän tai tuon reaalisen mahdollisuuden ilmaantumiselle. Tarvitaan ehtoja, jotka edistäisivät tämän lainmukaisuuden ilmenemistä juuri kyseisessä muodossa.

On olemassa erilaisia mahdollisuuksia. Ei ole sekoitettava toisiinsa kahdenlaisia mahdollisuuksia: abstraktista (muodollista) ja reaalista. Tietyn lainmukaisuuden olemassaolo tarjoaa vain *abstraktisen, muodollisen mahdollisuuden*, joka tietyssä konkreettisessa historiallisessa tilanteessa ei voi vielä muuttua todellisuudeksi, koska sen toteutumisen välttämättömät edellytykset puuttuvat. Esimerkiksi taloudellisen liikatuotantopulan

mahdollisuus sisältyy tavaran ristiriitoihin yleensä: osto- ja myyntitoimituksen erottumiseen ajassa ja paikassa, tavaran kah-tiajakautumiseen tavaraksi ja rahaksi, rahan tehtävän kehitty-miseen kiertokulkuvälineenä. Mutta yksinkertaisen tavaratalou-den oloissa on liikatuotantopulan mahdollisuudella abstraktinen, muodollinen luonne. Vaikka yksinkertaisenkin tavaratuotannon oloissa voidaan myydä ostamatta, ei talouspulan reaalista uhkaa synny. Siinäkin tapauksessa, että joku pienomistaja (tai hei-dän ryhmä) myy ostamatta, ei tavaroiden menekissä tapahdu tuntuva viivytystä; markkinat eivät täyty ylenmäärin tava-roilla, tuottajan ei tarvitse erottaa työläisiä, sillä heitä hänellä ei ole. Taloudellisen liikatuotantopulan mahdollisuus tulee reaali-seksi kapitalistisen yhteiskunnan oloissa, missä raha muuttuu pääomaksi ja työ palkkatyöksi. Siinä on tuotanto luonteeltaan yhteiskunnallista, mutta omistus yksityistä, ja osto- ja myynti-toimituksen erottuminen ja tällä pohjalla syntyvät viivytykset tavaroiden menekissä johtavat pulaan ja kapitalistisen yhteis-kunnan järkkymiseen: kaupan häiriintymiseen, tuotannon supistumiseen, työttömyyden kasvuun, pienomistajien häviöön-joutumiseen, teollisuus-, kauppa- ja pankkilaitosten vararik-koon jne.

Monet porvarilliset ideologit kirjoittelevat imperialismia kau-nistellessaan niistä runsaista mahdollisuuksista, joita kapita-lismi tarjoaa tavallisille ihmisille. He sanovat, että kapitalisti-sessa yhteiskunnassa voi kenestä tahansa tulla miljonääri, jolle ovat kaikki ovet avoinna. Mutta tuo mahdollisuus on puhtaasti muodollinen. Työläinen ei tarvitse muodollista mahdollisuutta tulla kapitalistiksi, vaan reaalisen mahdollisuuden vapautua riistosta, saada työtä, hyvä asunto, ravinto, mahdollisuuden sivistykselliseen kehitykseen ja olla maansa täysivaltainen isäntä. Menestyksellistä käytännöllistä toimintaa varten täytyy ihmisen ja edistyksellisen yhteiskuntaluokan löytää itselleen tar-peellinen reaalinen mahdollisuus, määritellä sen toteutumisen tiet ja toimia näiden teiden mukaisesti.

Mahdollisuus ei ole mitään paikalleen jähmettynyttä eikä muuttumatonta. Mahdollisuuden kehitys on lakien vaikutuksen tulos. Niinpä sosialistisen vallankumouksen voiton mahdollisuus pääoman maissa kehittyy kapitalismin kehityksen ja sen ristirii-tojen kärjistymisen yhteydessä.

Kuten tunnettua, ei mikään laki luonnossa ja yhteiskunnassa esiinny puhtaassa muodossa, vaan ilmenee tendenssinä. Tämän tai tuon lain vaikutus kohtaa tielläään monia sitä vastaan vaikuttavia voimia. Siksi todellisuuden ilmiöissä piilee ristiriitaisia mahdollisuuksia, joista jokainen nojaa tiettyihin lainmukaisen kehityksen tendensseihin. Taistelevien mahdollisuuksien joukossa pääsee lopulta jokin yksi voitolle ja muuttuu todellisuudeksi. Esimerkiksi nykyisessä imperialistien aikaansaamassa kireässä kansainvälisessä tilanteessa piilee uuden maailmansodan mahdollisuus. Mutta nykyisissä oloissa on olemassa toinenkin mahdollisuus — tämän sodan ehkäisemisen mahdollisuus. Edellinen mahdollisuus johtuu siitä, että imperialismi synnyttää sotia. Toinen mahdollisuus perustuu seuraavaan lainmukaisuuteen: imperialismi on lakannut olemasta kaikkikäsittevä maailmanjärjestelmä, ovat ilmaantuneet, kehittyneet ja lujittuneet sosialistiset maat, luokkavoimien suhde maailman areenalla on muuttunut sosialismin hyväksi, rauhanvyöhyke laajenee, rauhanpuolustajien liike on kasvanut. Kaikki tämä on todisteena siitä, että kohtalonomaista sodan väistämättömyyttä ei ole. „*Maailmansota voidaan ehkäistä* mahtavan sosialistisen leirin, rauhanthahtoisten ei-sosialististen valtioiden, kansainvälisen työväenluokan ja kaikkien rauhan asiaa puoltavien voimien yhteisin ponnistuksin.”¹ Molemmat mahdollisuudet (sekä sodan mahdollisuus että sen ehkäisemisen mahdollisuus) ovat reaalisia, mutta vastakkaisia. Jommankumman muuttuminen todellisuudeksi merkitsee toisen hävittämistä. Toinen mahdollisuus (sodan ehkäiseminen) ilmentää edistyksellisen kehityksen perustendenssiä, kasvaa ja kehittyy, toinen taas nojaa kapitalistisen yhteiskunnan taantumuksellisiin hyökkäyshaluisiin voimiin, jotka kohtaavat yhä suurempaa vastarintaa rauhan ja demokratian puolesta taistelevien edistyksellisten voimien taholta.

Kumpiko olemassaolevista ja taistelevista mahdollisuuksista tulee todellisuudeksi? Se riippuu monista seikoista. Jotta kestävä rauhan mahdollisuus muuttuisi todellisuudeksi, jotta uusi sota voitaisiin ehkäistä, tarvitaan rauhan, demokratian ja sosialismin voimien valppautta ja järjestyneisyyttä, niiden

¹ „Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ohjelma”. Ks. Tie kommunismiin, Moskova 1961, s. 515.

aktiivisuutta ja päättävää taistelua yhtenäisenä rintamana hyök-
kävshaluisia voimia vastaan.

Ellei ole kaikkia välttämättömiä ehtoja, ei reaalinakaan mahdollisuus muutu todellisuudeksi. Siemen sisältää mahdollisuuden kasviksi muuttumiseen, mutta sitä varten se on tiettyinä vuodenaikana pantava kuohkeaan maahan, lisäksi tarvitaan lämpöä ja kosteutta. Monista siemenistä ei tule kasveja välttämättömien ehtojen puuttuessa.

Mahdollisuuksien joukossa on sellaisia, joilla on välttämätön luonne ja jotka ennemmin tai myöhemmin väistämättömästi toteutuvat (esimerkiksi sosialistisen vallankumouksen voitto kaikissa maissa tapahtuu ehdottomasti). Mutta sellaisetkin mahdollisuudet muuttuvat todellisuudeksi vasta silloin, kun kaikki välttämättömät ehdot kypsyvät (vallankumouksen voitolle ovat välttämättömiä tietyt objektiiviset ja subjektiiviset tekijät). Tiede selvittelee luonnossa ja yhteiskunnassa piileviä mahdollisuuksia, se tutkii ehtoja, joiden vallitessa ne toteutuvat ja osoittaa siten tiet ihmiselle epäsuotuisten mahdollisuuksien poistamiseksi, edistää toivottavien mahdollisuuksien muuttumista todellisuudeksi.

Mahdollisuus voi muuttua todellisuudeksi ihmisen siihen puuttumattakin. Niin tapahtuu tavallisesti luonnossa, missä mahdollisuuden toteutumiseksi välttämättömät ehdot muodostuvat ihmisten toiminnasta riippumatta.

Yhteiskuntaelämässä toteutuu mahdollisuuksien muuttuminen todellisuudeksi ihmisten käytännöllisen toiminnan kautta. Tiedostettuaan mahdollisuuden perustana olevan lainmukaisuuden ihminen voi käytännöllisellä toiminnallaan jouduttaa tämän mahdollisuuden muuttumista todellisuudeksi, suunnata kehitystä toivottua tietä. Vallitsevassa asiaintilassa piilevien mahdollisuuksien tutkiminen, sellaisen löytäminen niiden joukosta, joka vastaa yhteiskunnan edistyneimpien voimien tarpeita, määrää monessa suhteessa käytännöllisen toiminnan menestyksen.

Objektiivinen suhtautuminen ympäröivän maailman ilmiöihin, kaikkien niiden ehtojen selvittäminen, jotka ovat välttämättömiä mahdollisuuksien toteuttamiselle, kuuluu ilmiöiden dialektisen tieteellisen erittelyn tärkeimpiin aineksiin.

Kun yhteiskunnassa on kypsytynyt tämä tai tuo objektiivinen mahdollisuus, riippuu sen toteutuminen ihmisten käytännöllisi-

sestä toiminnasta. Esimerkiksi neuvostomaan on kahden vuosikymmenen aikana ratkaistava taloudellinen perustehtävä — luotava kommunismin aineellinen ja teknillinen perusta. NKP:n XXII edustajakokous viitoitti konkreettisen tien tämän tehtävän suorittamiseksi, määritteli työväenluokan, talonpoikaiston ja neuvostosivistyneistön paikan sen ratkaisemisessa. Neuvostokansan luova työ muuttaa tämän *mahdollisuuden*, niin kuin monet muutkin, *todellisuudeksi*.